

Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 795
MAZOWSZE I PODLASIE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2015

Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 795
MAZOWSZE I PODLASIE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż. Izabela Cholewa
mgr inż. Katarzyna Kambo

Warszawa 2015

Redakcja techniczna
Irena Mikołajczyk
Alicja Wituszyńska

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-551-2

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20
Tel.: +48 (22) 505 45 70
Tel./faks: +48 (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

Uwagi wstępne	7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795).....	8
1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN	9
2. Analiza Wyników Standardowych	10
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	10
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	13
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	35
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	35
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	37
Wnioski	56

Spis wykresów

Wykres 1.1-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie	8
Wykres 1.2-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 2.1-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	10
Wykres 2.1-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 2.1-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)	12
Wykres 2.1-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	13
Wykres 2.1-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	14
Wykres 2.1-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	14
Wykres 2.1-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	15
Wykres 2.1-8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych	16
Wykres 2.1-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych	17
Wykres 2.1-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	17
Wykres 2.1-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	18
Wykres 2.1-12	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 2.1-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	19
Wykres 2.1-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	20
Wykres 2.1-15	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	22
Wykres 2.1-17	Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	23
Wykres 2.1-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych	24
Wykres 2.1-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	25
Wykres 2.1-20	Koszty bezpośrednio produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych	25
Wykres 2.1-21	Koszty bezpośrednio produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	26
Wykres 2.1-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	27
Wykres 2.1-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	28
Wykres 2.1-24	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	29
Wykres 2.1-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	31
Wykres 2.1-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	32
Wykres 2.1-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	33
Wykres 2.1-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	33
Wykres 2.1-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	34
Wykres 2.2-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej	35
Wykres 2.2-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	36

Wykres 2.2-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)	36
Wykres 2.2-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	37
Wykres 2.2-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 2.2-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej	39
Wykres 2.2-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 2.2-8	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 2.2-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 2.2-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 2.2-12	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	44
Wykres 2.2-15	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 2.2-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 2.2-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 2.2-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 2.2-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 2.2-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 2.2-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 2.2-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	50
Wykres 2.2-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 2.2-24	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 2.2-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 2.2-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 2.2-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	53
Wykres 2.2-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	54
Wykres 2.2-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	55
Wykres 2.2-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	55
Wykres 2.2-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	56

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- Europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej - Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2013. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Mazowsze i Podlasie², w analizowanym roku obejmowało 332 568 gospodarstw. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2007”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2013 r. w regionie Mazowsze i Podlasie.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że w Polsce typ rolniczy zwierzęta ziarnożerne obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób. W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Mazowsze i Podlasie, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw i wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

¹ Cholewa I.; Kambo K.: Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015.

² Goraj L.; Osuch D.; Bocian M.; Cholewa I.; Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN dla roku obrachunkowego 2013, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2007” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały szczegółowo omówione w publikacji: Goraj L.; Bocian M.; Cholewa I.; Nachtman G.; Tarasiuk R.; Współczynniki Standardowej Produkcji „2007” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

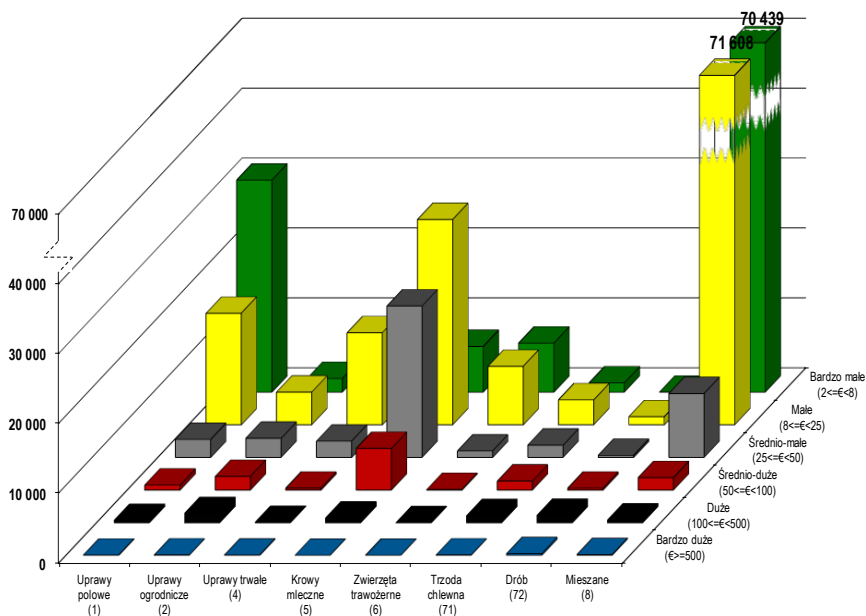
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji regionu FADN 795 oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według tych samych według dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej⁵ i typu rolniczego, które wykorzystywane są w ustaleniu Planu Wyboru.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795)

Region ten charakteryzował się największym udziałem gospodarstw zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN - 45% gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 1.1-1). W regionie tym dominowały gospodarstwa o typie mieszanym (ponad 46% gospodarstw z tego regionu) oraz o typie krowy mleczne (19%). W porównaniu z innymi regionami, w regionie tym wyraźnie więcej było gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych oraz zwierząt trawożernych (24% gospodarstw z tego regionu).

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

⁴ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

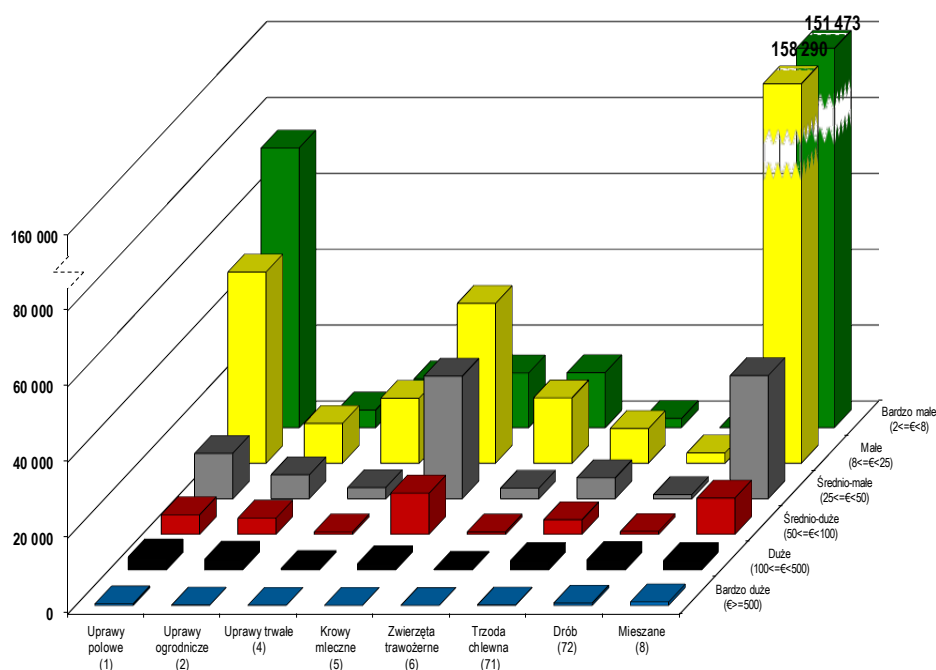
⁵ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

Ponad 94% gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie znalazło się w klasie wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro. W klasie gospodarstw największych (powyżej 500 tys. euro SO) znalazło się tylko 11 gospodarstw. Z tego powodu w analizie wyników gospodarstw grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (rozdział 2.2) ta klasa gospodarstw została pominięta.

1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (tj. 48%) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (ok. 20%). W przeważającej liczbie gospodarstw (prawie 93%) wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro (patrz: Wykres 1.2-1). Spośród badanych regionów Polskiego FADN najbardziej zbliżonymi parametrami do średniej krajowej charakteryzował się region Mazowsze i Podlasie.

Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

2. Analiza Wyników Standardowych

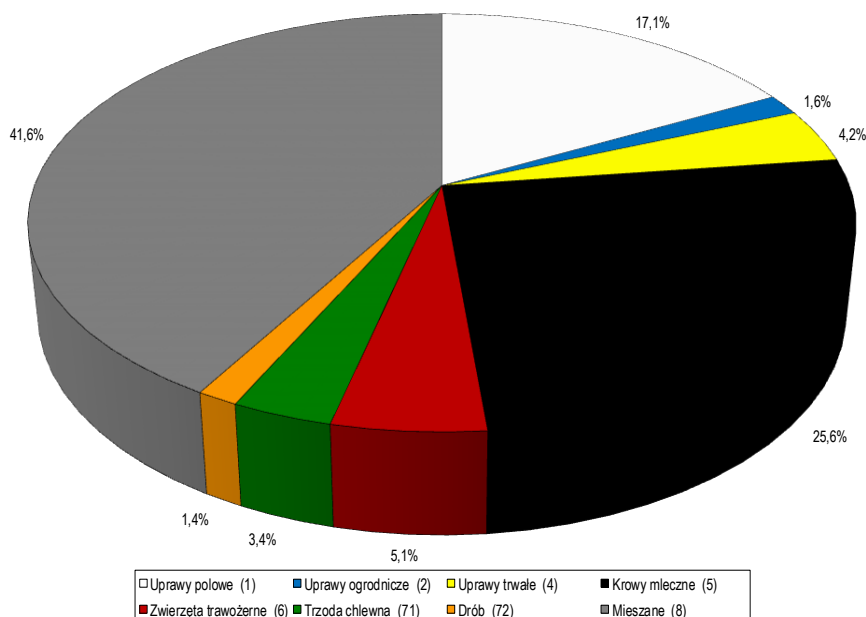
Analizę wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, wielkość pogłównia zwierząt, nakłady pracy oraz wartość Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw wyróżnionych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

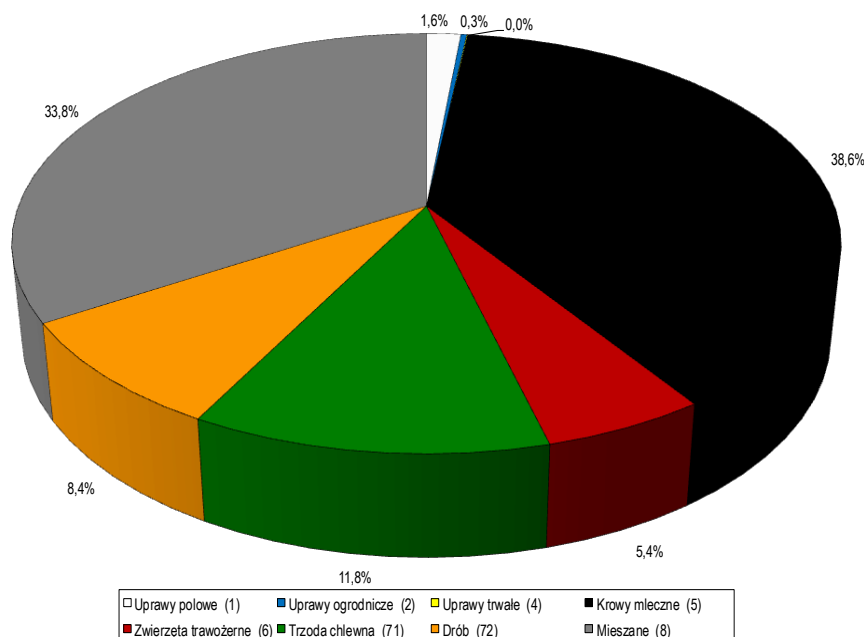
Analizując strukturę zasobów ziemi w typach rolniczych (patrz: Wykres 2.1-1) należy zauważyć, że w rozpatrywanym regionie najwięcej zasobów ziemi użytkowały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą oraz gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (odpowiednio 41,6% i 25,6%), a najmniej gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (1,6%) oraz w chowie drobiu (1,4%).

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

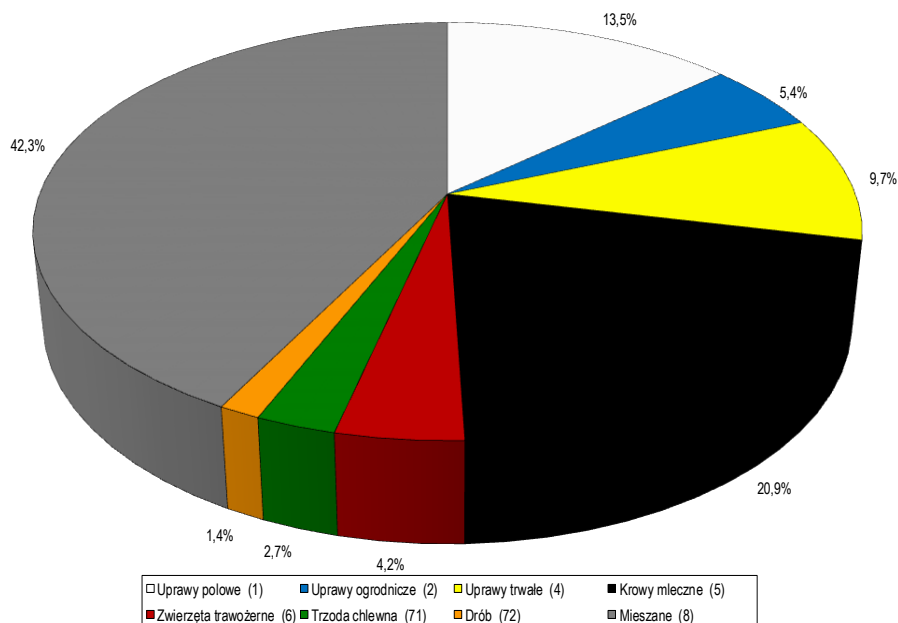
Rozkład pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU), zobrazowany poprzez Wykres 2.1-2, wskazuje, iż 38,6% pogłowia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych. Niewiele mniejsza część pogłowia (33,8%) była w posiadaniu gospodarstw mieszanych. Natomiast zwierzęta nie wystąpiły w typie uprawy trwałe, a w typie uprawy ogrodnicze ich udział to zaledwie 0,3%.

Wykres 2.1-2 Pogłowia zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

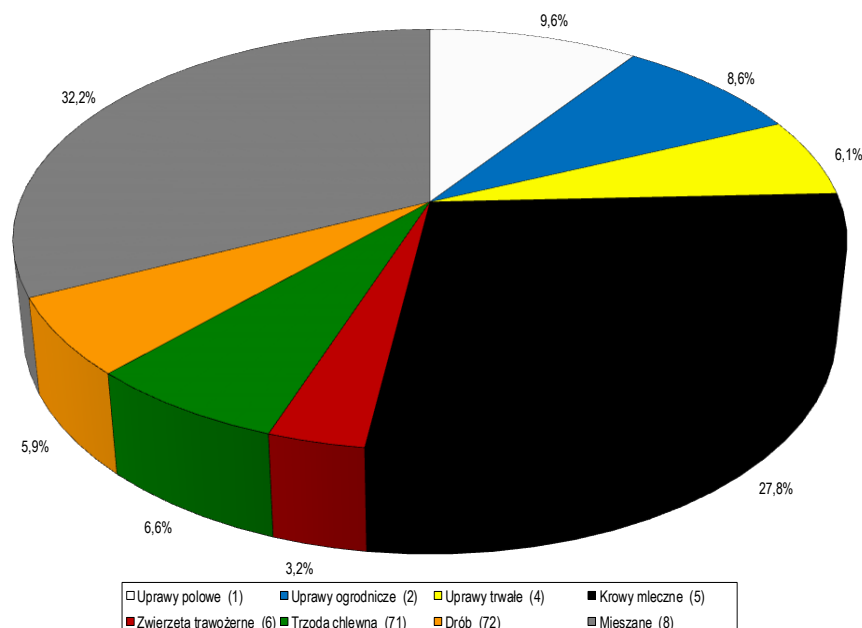
W typie rolniczym z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą znajdowało się ponad 42% osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 2.1-3). Można zaobserwować, iż gospodarstwa należące do typów rolniczych o większej specjalizacji, takie jak uprawy ogrodnicze, z racji bardzo niewielkiego udziału w liczbie gospodarstw w regionie, absorbowaty znacznie mniej nakładów pracy (5,4%), mimo, że zazwyczaj wymagają dość dużego ich zaangażowania. Należy zauważyć, że w analizowanym regionie wystąpił relatywnie wysoki – w stosunku do pozostałych regionów - odsetek osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach w typie rolniczym krowy mleczne (prawie 21%). Wynikało to ze znacznego udziału gospodarstw mlecznych w ogólnej liczbie gospodarstw w rozpatrywanym regionie.

Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

Największy udział w tworzeniu Standardowej Produkcji (SO) miały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 32%). Gospodarstwa o typach: uprawy trwałe, trzoda chlewna oraz drób miały w miarę zbliżony udział w tworzeniu SO. Udział ten wyniósł odpowiednio 6,1%, 6,6% i 5,9%. Z kolei gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych miały prawie 27,8%, a gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych ponad 3% udział w generowaniu SO. Ostatnie dwa typy, uprawy ogrodnicze oraz uprawy polowe, osiągnęły odpowiednio 8,6% i 9,6% Standardowej Produkcji badanej zbiorowości (patrz: Wykres 2.1-4).

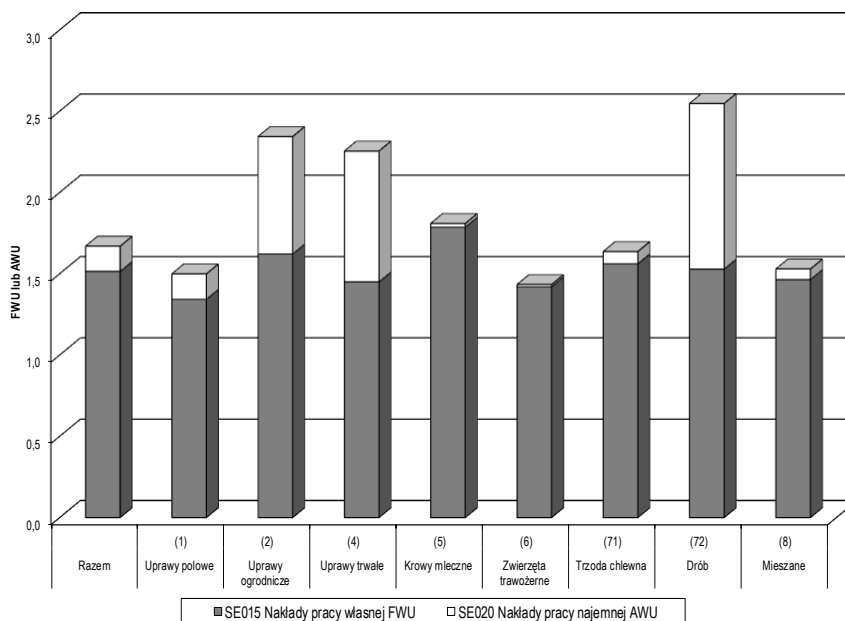
Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

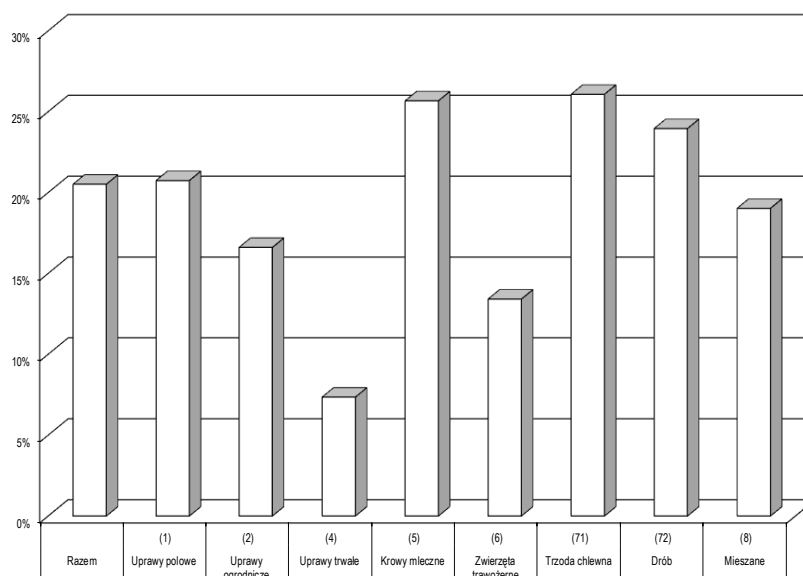
W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i uprawach ogrodniczych, jak również w gospodarstwach o profilu produkcyjnym związanym z chowem drobiu, ponoszone były największe nakłady pracy. Podstawą w tych gospodarstwach była praca własna (podobnie jak we wszystkich innych typach), jednakże z relatywnie dużym udziałem pracy najemnej (odpowiednio: 36%, 31% i 40%). Również w przypadku gospodarstw w typie rolniczym uprawy polowe w dość dużym stopniu korzystano z pracy najemnej (udział tej pracy stanowił 10%). W pozostałych typach rolniczych udział pracy najemnej zawierał się w przedziale od 1% do prawie 5%, a nakłady pracy własnej wynosiły w granicach 1,4-1,8 FWU. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych rolnicy prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej. Podobnie było w przypadku gospodarstw o w typie zwierzęta trawożerne (patrz: Wykres 2.1-5).

Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

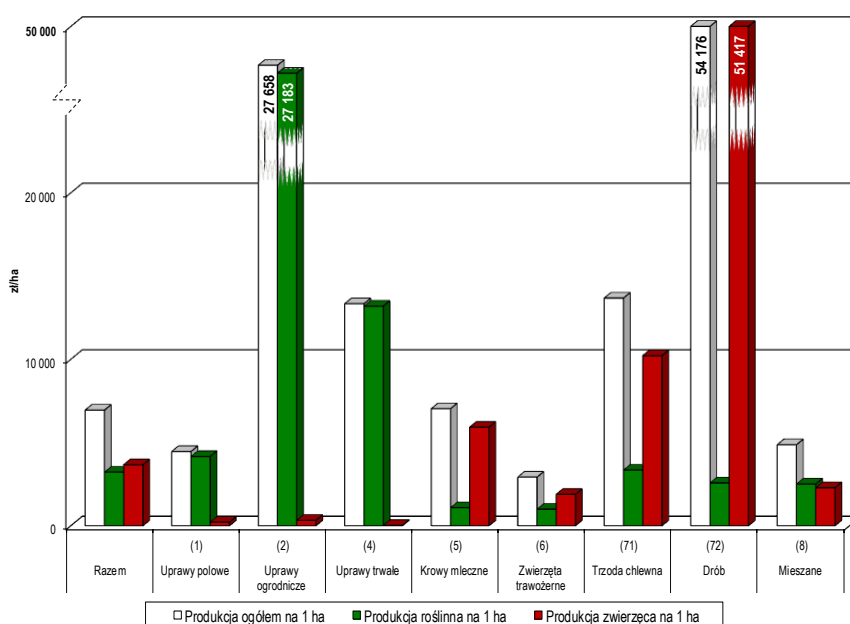
W analizowanych gospodarstwach ziemia dodzierżawiona dość znacząco zwiększyła powierzchnię użytków rolnych będących do dyspozycji gospodarstw. Najwięcej (około 26%) dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych i trzody chlewniej, najmniej gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych. W przypadku ostatniego typu rolniczego dzieje się tak ze względu na konieczne do poniesienia wydatki inwestycyjne w tych gospodarstwach związane z ziemią. Rolnikom nie oplota się czynić tego na ziemi dodzierżawionej (patrz: Wykres 2.1-6).

Wykres 2.1-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

Najwyższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, w których produkcja w praktyce oderwana jest od ziemi jaką dysponują te gospodarstwa (patrz: Wykres 2.1-7). Bardzo wysoka produktywność ziemi obserwowana jest także w gospodarstwach ogrodniczych, co z kolei związane jest z tym, że znaczna część produkcji realizowana jest pod osłonami. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych i w uprawach polowych. Niższą produktywnością niż średnia z pola obserwacji osiągnęły gospodarstwa z produkcją mieszaną.

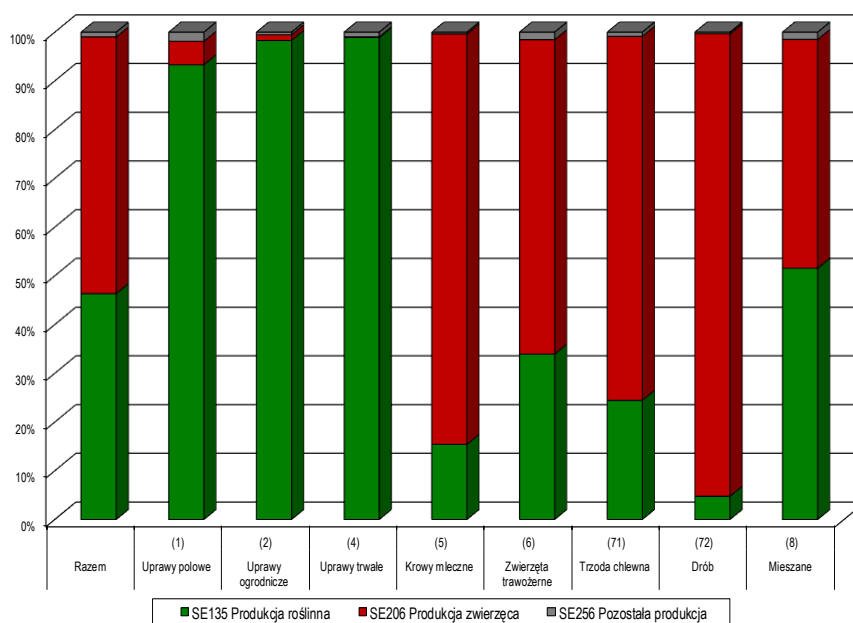
Wykres 2.1-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, ogrodniczych i polowych praktycznie całą wartość produkcji uzyskały tylko z produkcji roślinnej. W przeważających liczebnie na Mazowszu i Podlasiu gospodarstwach w typie rolniczym mieszanym udział produkcji roślinnej osiągnął 52% produkcji ogółem. W typach 5, 6, 71 i 72 nastawionych na chów zwierząt produkcja zwierzęca stanowiła od 65% do 95% produkcji ogółem. We wszystkich obserwowanych typach rolniczych pozostała produkcja⁶ była na niewielkim poziomie i stanowiła margines produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-8).

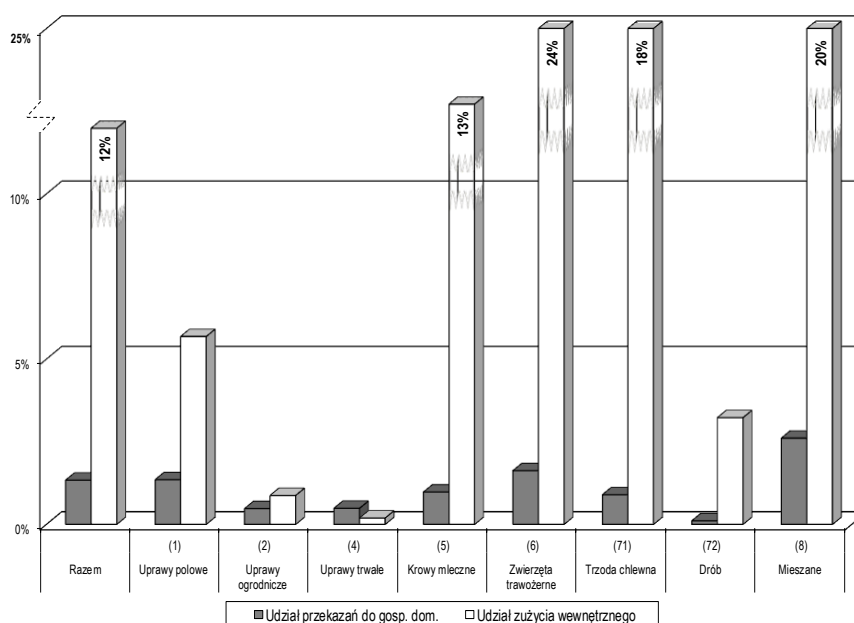
⁶ Do pozostałej produkcji rolniczej (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrachunkowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

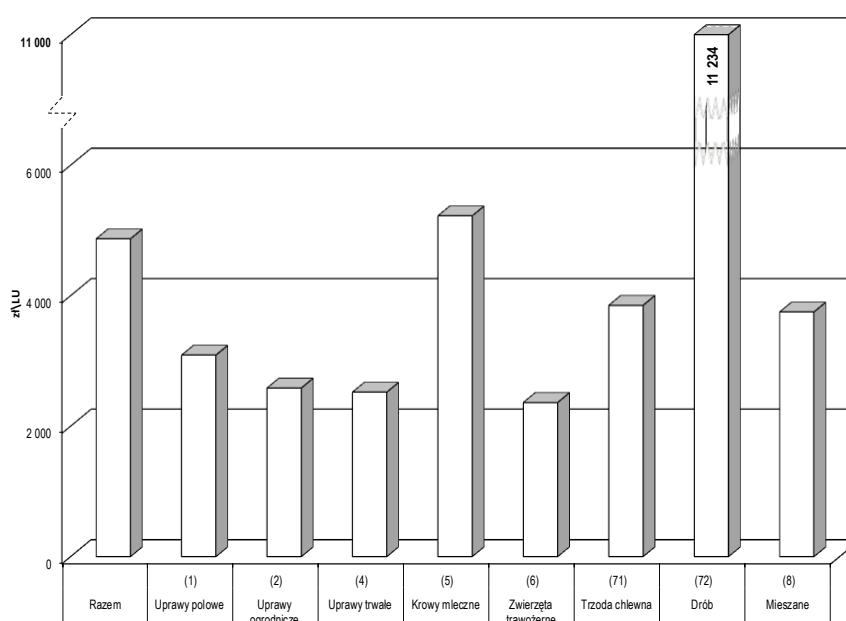
Wysokie zużycie wewnętrzne (od ok. 13% do ok. 24% produkcji ogółem) miało miejsce w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt (typy 5, 6, 71), a praktycznie znikome wystąpiło w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych. Jest to logiczna sytuacja, ponieważ gospodarstwa nastawione na produkcję zwierzęcą zużywają duże ilości pasz, co wpłynęło na zwiększenie zużycia wewnętrznego. W gospodarstwach mieszanych zaobserwowano również wysoki poziom zużycia wewnętrznego (ok. 20%). Jednak należy zauważyć, że są to gospodarstwa z dużym udziałem produkcji zwierzęcej. Udział przekazania do gospodarstwa domowego w wartości produkcji ogółem kształtował się na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych i nie przekroczył 3% produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-9). Największy udział tych przekazania zaobserwować można jednak w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (2,61%).

Wykres 2.1-9 **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

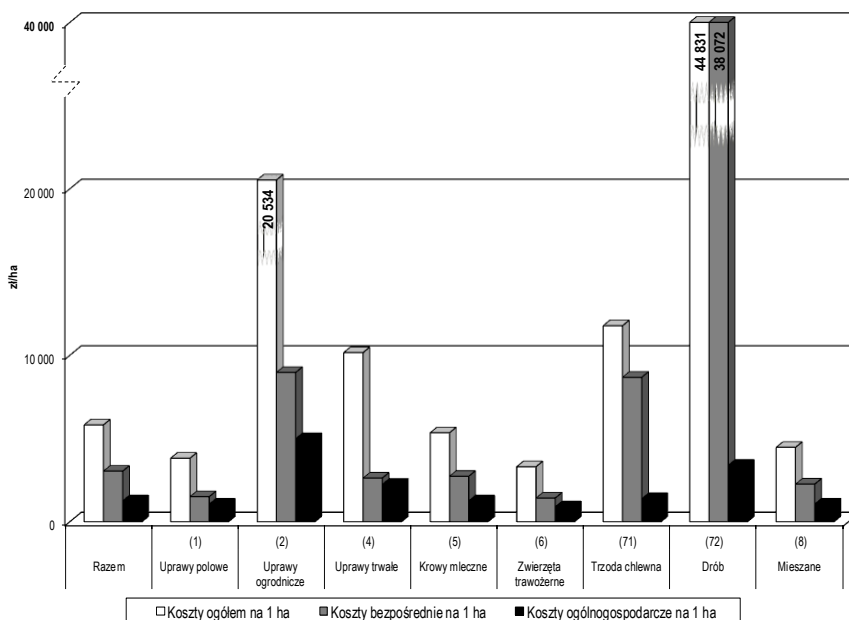
Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (Wykres 2.1-10). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 - 8), najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu (11 234 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 362 zł/LU). Zróżnicowanie produktywności zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4), ze względu na niskie pogłowie zwierząt lub jego brak należy uznać za przypadkowe.

Wykres 2.1-10 **Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych**

Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.1-11). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na chów drobiu oraz na uprawy ogrodnicze był wielokrotnie wyższy niż w niektórych pozostałych typach rolniczych gospodarstw. Dość wysoką intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz w uprawach trwałych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych typach wytwarza produkcję bez wykorzystania użytków rolnych. W pozostałych typach poziom kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych zbliżony był do średniej w całej zbiorowości gospodarstw w regionie Mazowsze i Podlasie.

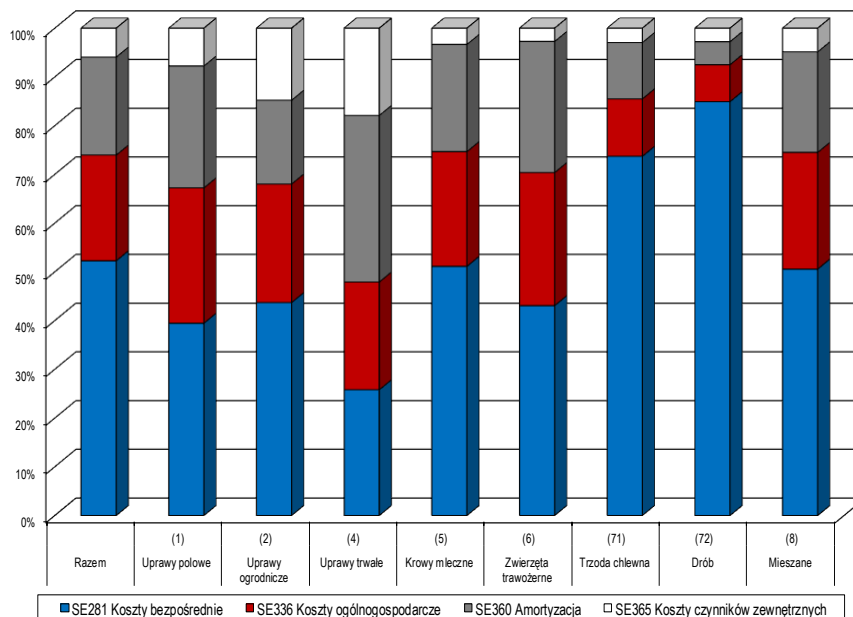
Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt, koszty bezpośrednie stanowiły około połowy kosztów ogółem, jedynie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych – prawie 74% dla trzody chlewnej i prawie 85% dla drobiu. Wysoki udział kosztów bezpośrednich w gospodarstwach trzodowych i drobiarskich wiązał się z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości. Udział kosztu amortyzacji był najwyższy w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe (nasadzenia w sadach i plantacjach), a kosztów ogólnogospodarczych w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych oraz tych nastawionych na chów trawożernych. Znacznym udziałem kosztów czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej, a w szczególności typy 4 i 2. Wynikało to z faktu, że uprawy trwałe i ogrodnicze wymagają dużo nakładów pracy, co z kolei oznacza konieczność ponoszenia relatywnie wyższych

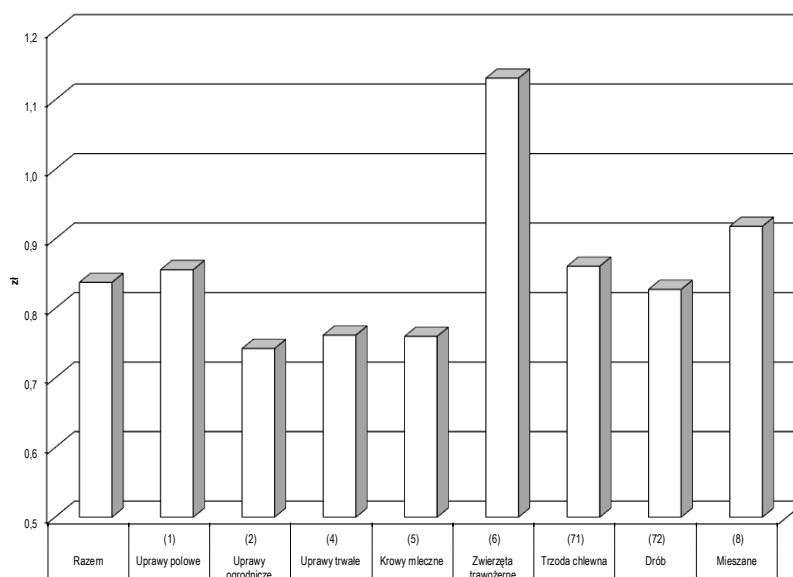
kosztów najmu. Relatywnie niski udział kosztów czynników zewnętrznych wyróżniał gospodarstwa nastawione na chów zwierząt (patrz: Wykres 2.1-12).

Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

Efektywność produkcji w relacjach rynkowych charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-13). W roku 2013 bardzo niską efektywnością charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (typ 6). Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (typ 2) - 0,74. W przypadku pozostałych typów rolniczych (1, 4, 5, 71, 72, 8) na wytworzenie 1 zł produkcji ogółem trzeba było ponieść od 0,76 zł do 0,92 zł.

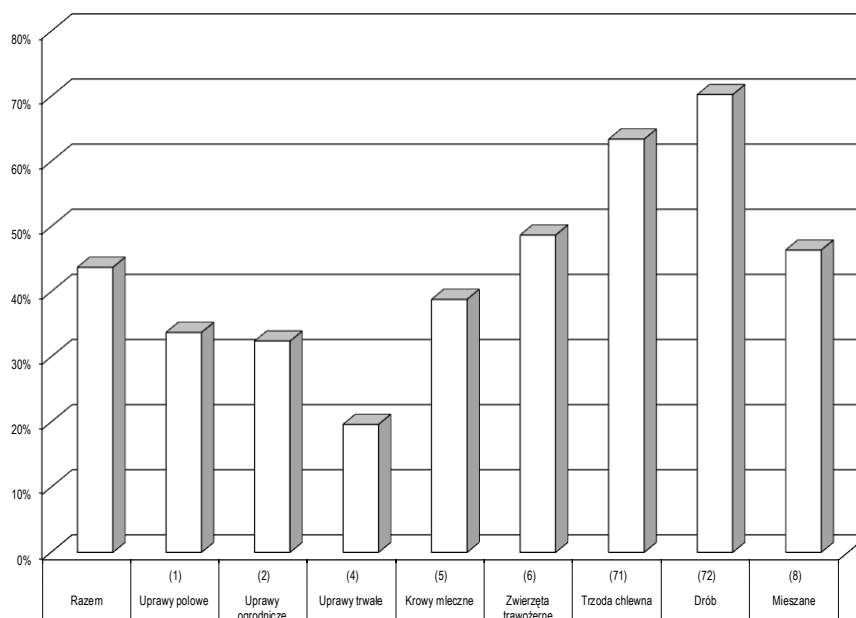
Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

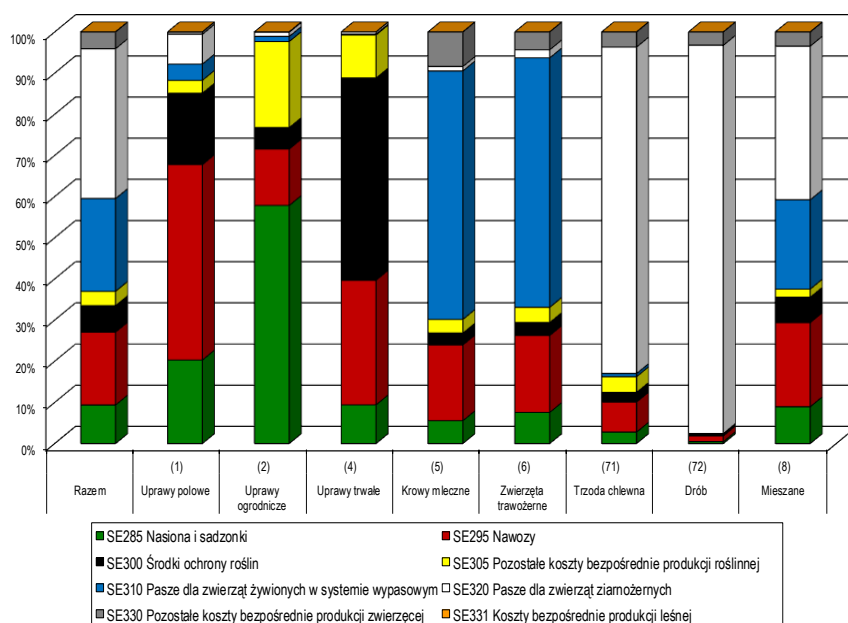

Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu i trzody chlewnej stanowiły odpowiednio 70,27% i 63,45% wartości produkcji. W typach 6 i 8 koszty te oscylowały w granicach 46 - 49%, zaś w typie 5 - 39% wartości produkcji. W pozostałych trzech typach (specjalizujących się w produkcji roślinnej) relacja ta kształtowała się w przedziale od 20% do 34% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.1-14).

Wśród kosztów bezpośrednich dominującą pozycją był zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typy 5, 6, 71, 72), jak i w gospodarstwach mieszanych (z dużym udziałem produkcji zwierzęcej). Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji roślinnej znaczące były: koszty nasion i sadzonek w gospodarstwach ogrodniczych, a także koszty środków ochrony roślin i nawozów w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych oraz polowych (patrz: Wykres 2.1-15).

Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

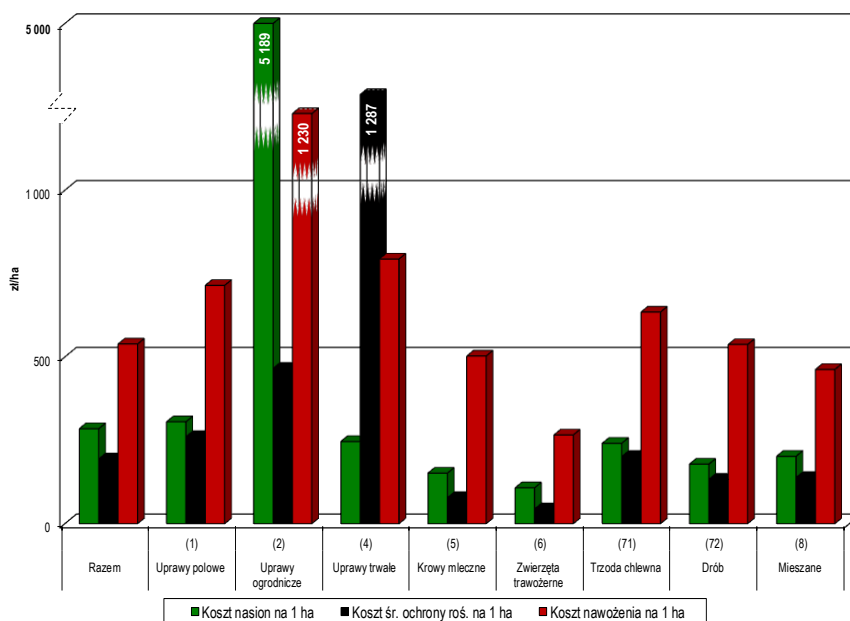

Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw znacznie różniły się poziomem kosztu nasion, nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 2.1-16). Najwyższe koszty zużytych nasion na 1 ha użytków rolnych ponoszone były przez gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych. We wszystkich pozostałych typach rolniczych koszt ten był na zbliżonym poziomie i zawierał się w granicach od 108 zł/ha do 306 zł/ha. Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były ponad dwukrotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie. Relatywnie wysokim poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe oraz uprawy trwałe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach z produkcją zwierzęcą.

Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych jest to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, poziom kosztów środków ochrony roślin znacznie przewyższa poziom kosztów nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w głównej mierze w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, a zwłaszcza bydło, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

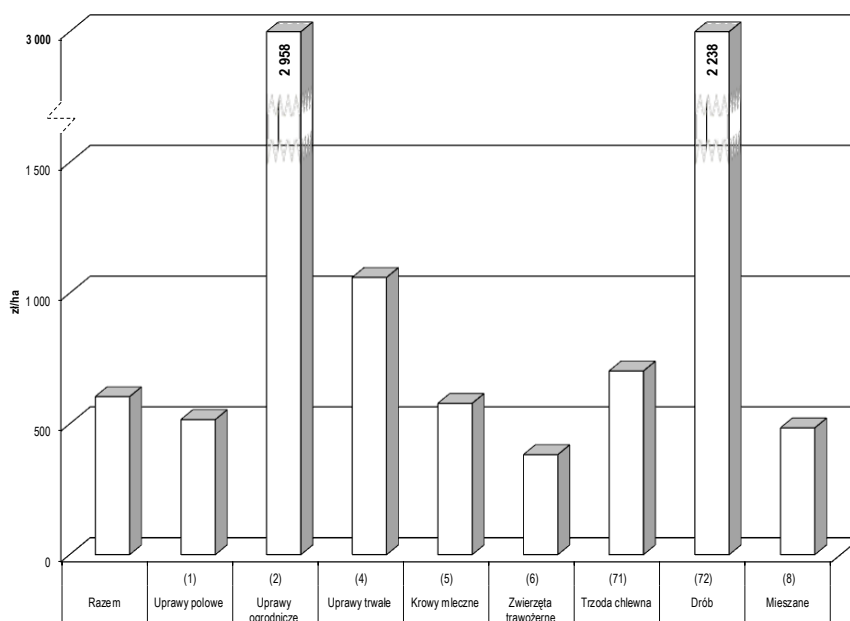
Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Podobnie jak w przypadku analizowanych kosztów nasion i nawożenia, koszty energii elektrycznej i paliw (przeliczonych na 1 ha użytków rolnych) w gospodarstwach ogrodniczych były kilkakrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co związane jest z wytwarzaniem produkcji pod osłonami ogrzewanymi (patrz: Wykres 2.1-17). Bardzo wysokim poziomem kosztów energii elektrycznej i paliw charakteryzowały się również gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, w których produkcja również wymaga relatywnie dużo energii na ogrzanie budynków dla drobiu. Podwyższone koszty energii elektrycznej i paliw obserwowane były także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Nieco powyżej średniej w regionie ukształtowały się koszty w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej.

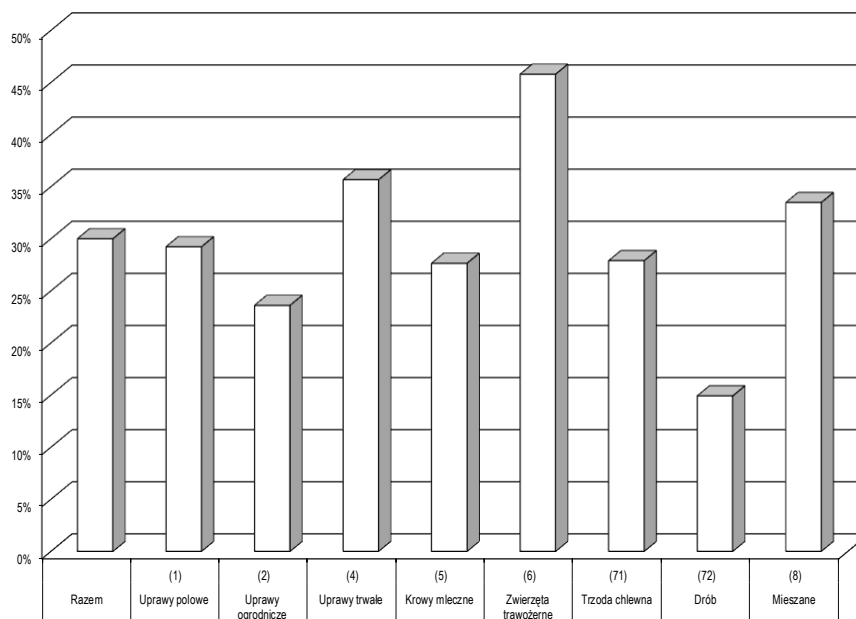
Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z metodyką FADN koszty energii i paliw zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych.

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

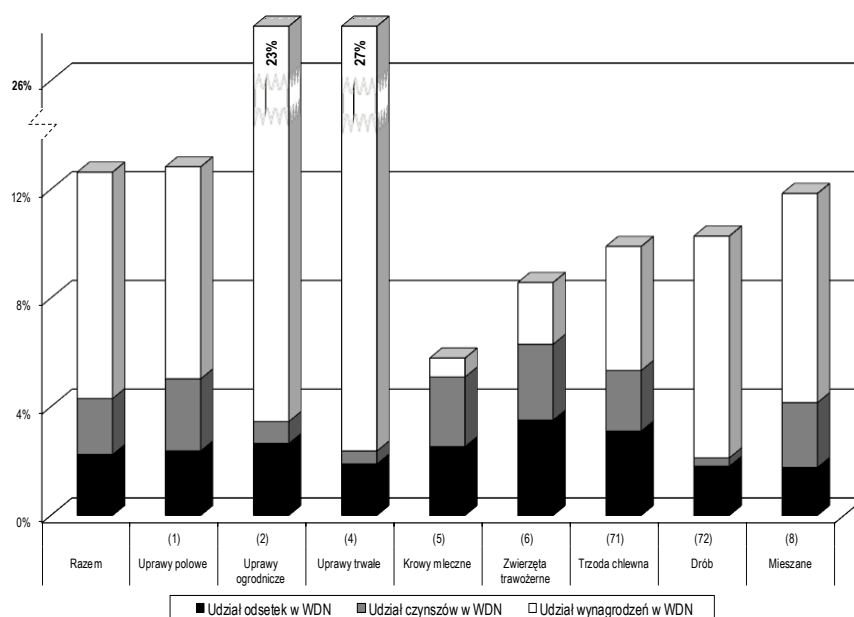
W gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych koszt amortyzacji stanowił prawie połowę wartości dodanej brutto (46%). W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych oraz w gospodarstwach z mieszaną produkcją koszt ten stanowił ponad jedną trzecią wartości dodanej brutto (odpowiednio 36% i 33%). W gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe, w gospodarstwach mlecznych oraz w gospodarstwach specjalizujących się w chowie trzody chlewniej udział amortyzacji wynosił 28-29%, a więc na poziomie charakterystycznym dla ogółu gospodarstw. Najniższym udziałem amortyzacji cechowały się gospodarstwa zaliczone do typu 72 (drób) (patrz: Wykres 2.1-18).

Wykres 2.1-18 **Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych**

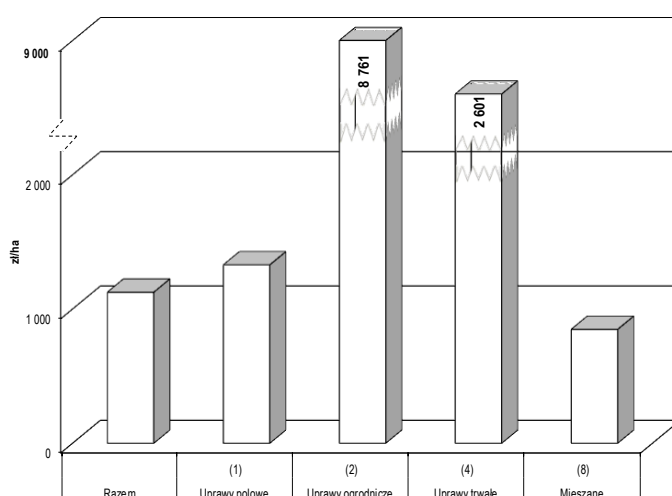
Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższym udziałem kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, zaraz za nimi uplasowały się gospodarstwa nastawione na uprawy ogrodnicze. Natomiast najniższy udział wystąpił w gospodarstwach mlecznych. Było to uwarunkowane wielkością obciążenia gospodarstw kosztem najmu siły roboczej, tzn. gospodarstwa ogrodnicze i gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych ponosiły najwyższy koszt z tytułu wynagrodzeń dla pracowników najemnych, w przeciwieństwie do gospodarstw mlecznych, w których koszt najmu pracy był najniższy (patrz: Wykres 2.1-19).

Wykres 2.1-19 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych**

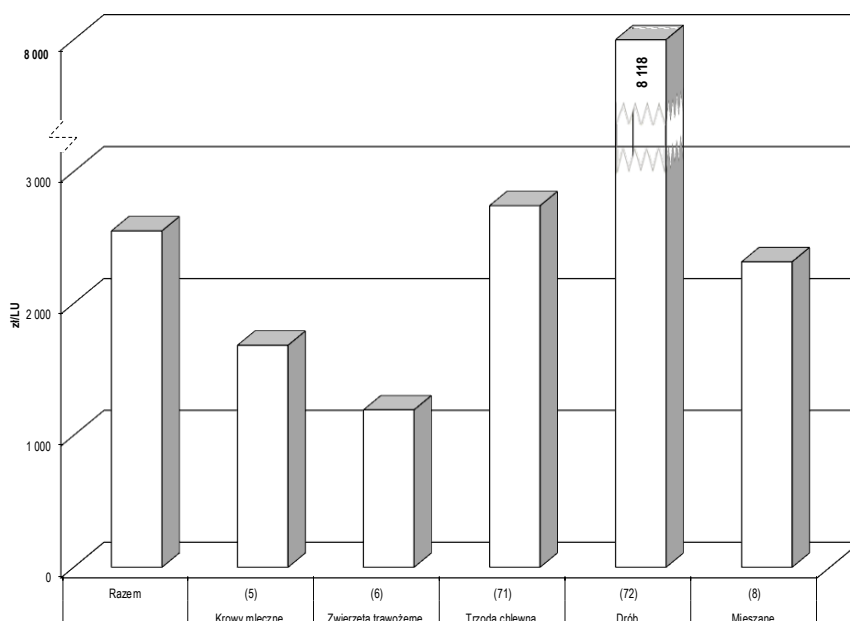
Wykres 2.1-20 przedstawia poziom kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wynika z niego, że szczególnie wysokie koszty ponoszą gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (ponad 8 700 zł/ha). Jest to przede wszystkim skutek tego, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach realizowana jest pod osłonami, a więc bez wykorzystania użytków rolnych. Zróżnicowanie poziomu tych kosztów w pozostałych typach waha się od 848 zł/ha, w gospodarstwach mieszanych, do 2 601 zł/ha w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe.

Wykres 2.1-20 **Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych**

Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU zależy od gatunku zwierząt dominującego w danym typie rolniczym (Wykres 2.1-21). Najniższą kosztocłonnością w tym ujęciu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1 193 zł/LU), a najwyższą - gospodarstwa utrzymujące w głównej mierze drób (8 118 zł/LU). Jest to związane ze strukturą skarmianych pasz.

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

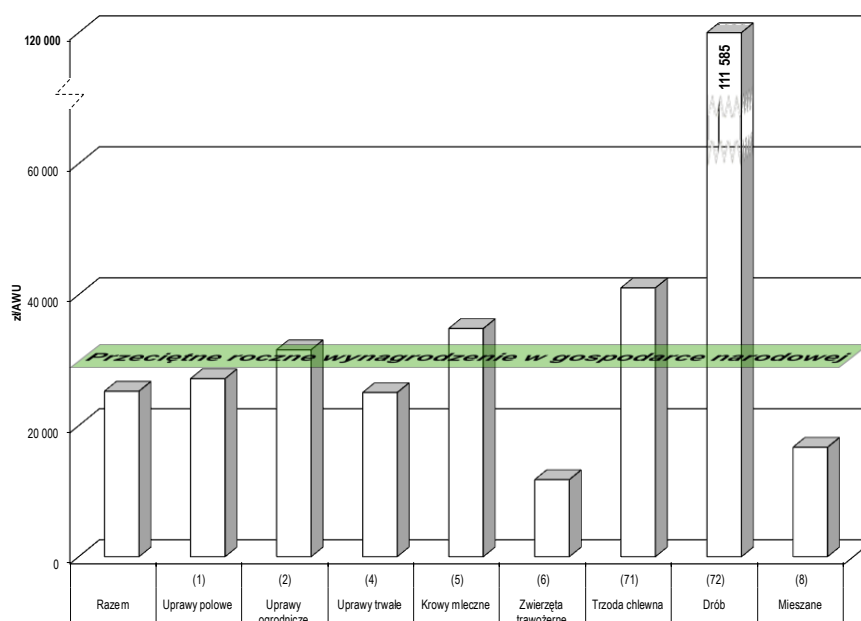

Wykres 2.1-22 uwidacznia, że wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem w zbiorowości gospodarstw regionu 795 (25 260 zł) ukształtowała się poniżej poziomu przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁷. Natomiast w podziale na typy rolnicze poziom był zróżnicowany. Poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej wypadły: uprawy polowe (27 167 zł), uprawy trwałe (25 046 zł), gospodarstwa z dominującym chowem zwierząt trawożernych (11 756 zł) oraz gospodarstwa mieszane (16 698 zł). Pozostałe typy gospodarstw (2, 5, 71 i 72) wygenerowały natomiast nadwyżkę, będąc tym samym w stanie przynajmniej częściowo opłacić zaangażowanie czynników wytwórczych. Najwyższą jej wartość zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie drobiu (111 585 zł), co dało prawie 4-krotność przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej).

⁷ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to, kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

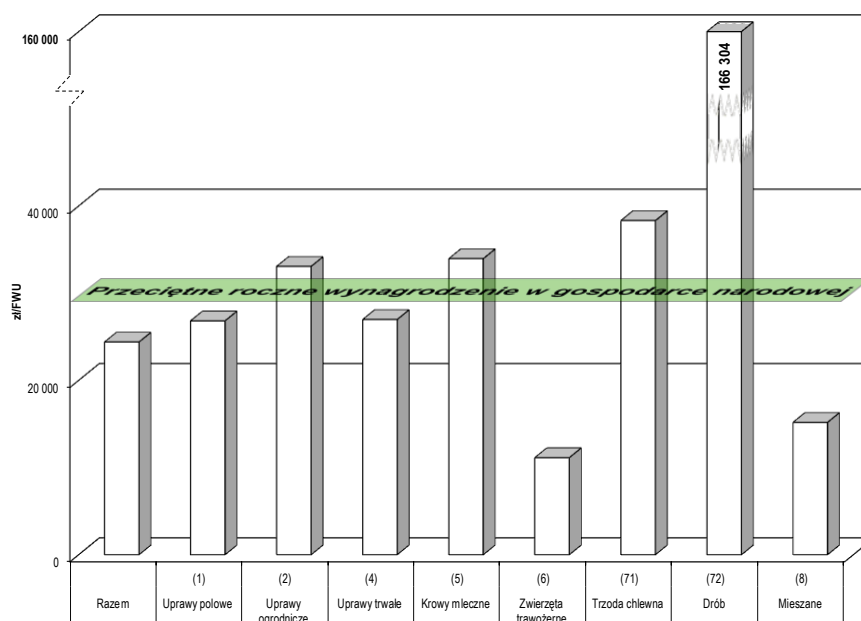
Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 29 798 zł w 2013 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

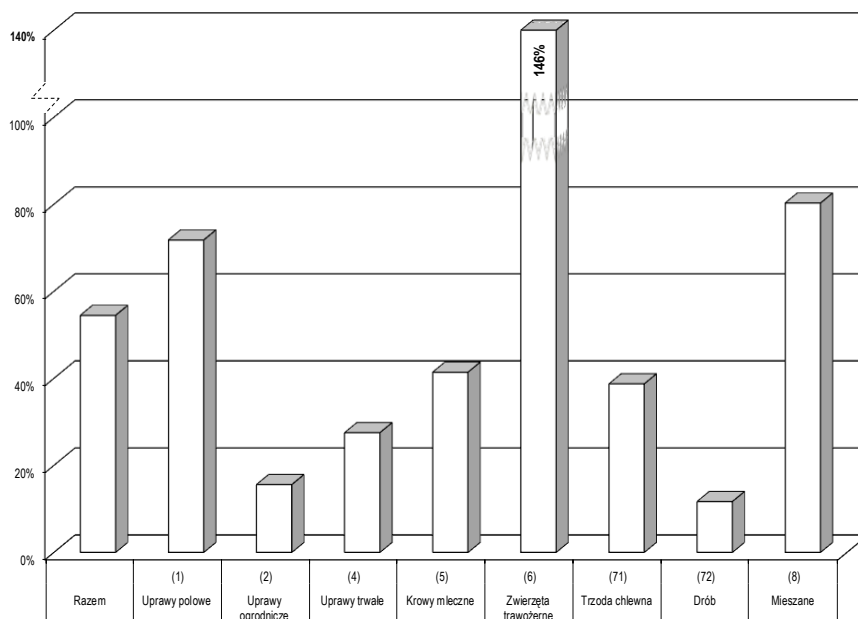
Na wykresie 2.1-23 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najniższy w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (wyniósł 11 127 zł). Najwyższy dochód odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (166 304 zł), w których przekroczył poziom przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, podobnie jak w typach: 71 (trzoda chlewna), 5 (krowy mleczne) oraz 2 (uprawy ogrodnicze). Pozostałe cztery typy gospodarstw (1, 4, 6 i 8) uzyskały dochody niższe niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto.

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

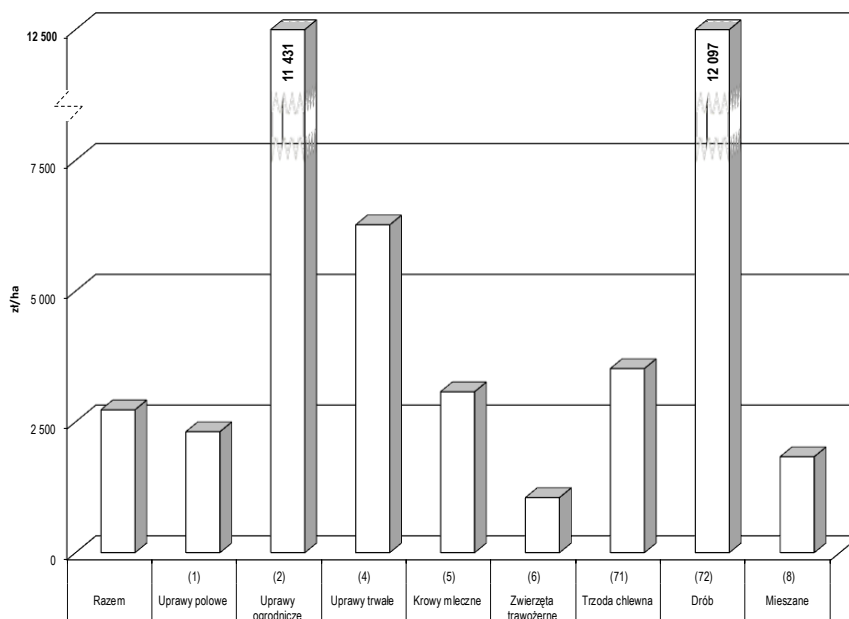
Od momentu wdrożenia pozarynkowego wsparcia dochodów rolników, ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych, jest udział otrzymanych dopłat w tworzeniu dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (146%), następnie w gospodarstwach o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej (80%). Gospodarstwa mieszane dysponowały największą powierzchnią użytków rolnych, a główną składową dopłat do działalności operacyjnej jest jednolita płatność obszarowa. Najniższym udziałem dopłat w dochodzie charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie drobiu oraz w uprawach ogrodniczych (odpowiednio: 12%, 16%). Przeciętnie w analizowanym zbiorze gospodarstw dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły ponad połowę dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (Wykres 2.1-24).

Wykres 2.1-24 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

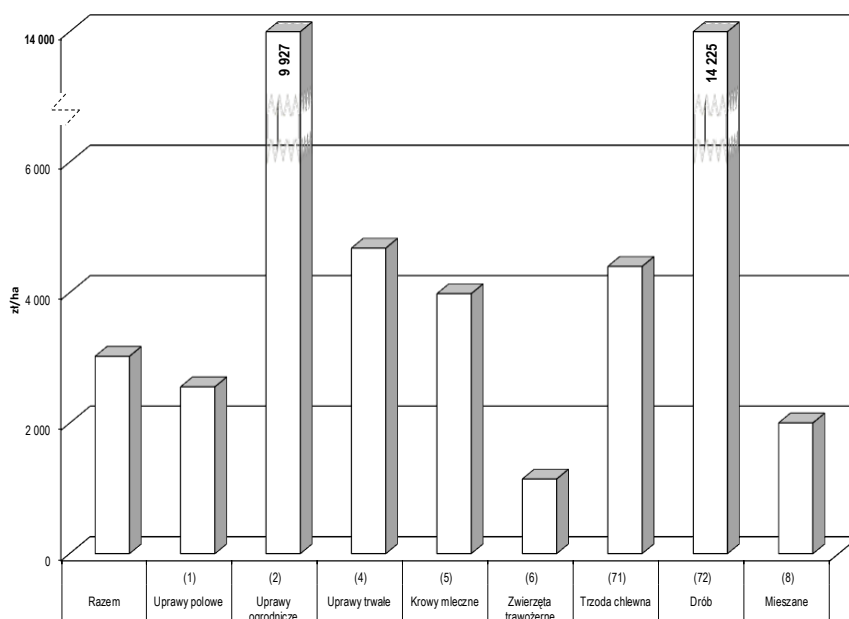

Analizując Wykres 2.1-25 i Wykres 2.1-26 obserwujemy, że zarówno wartość dodana netto jak i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu oraz w uprawach ogrodniczych. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa tego typu osiągają bardzo wysokie dochody, a powierzchnia użytków rolnych będąca w ich dyspozycji jest niewielka. W gospodarstwach ukierunkowanych na uprawy trwałe dochód kształtował się na poziomie 4 683 zł na 1 ha powierzchni UR, a w gospodarstwach specjalizujących się w chowie trzody chlewnej wyniósł 4 401 zł. We wszystkich pozostałych typach dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha użytków kształtował się na poziomie od 1 143 zł do 3 983 zł.

Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

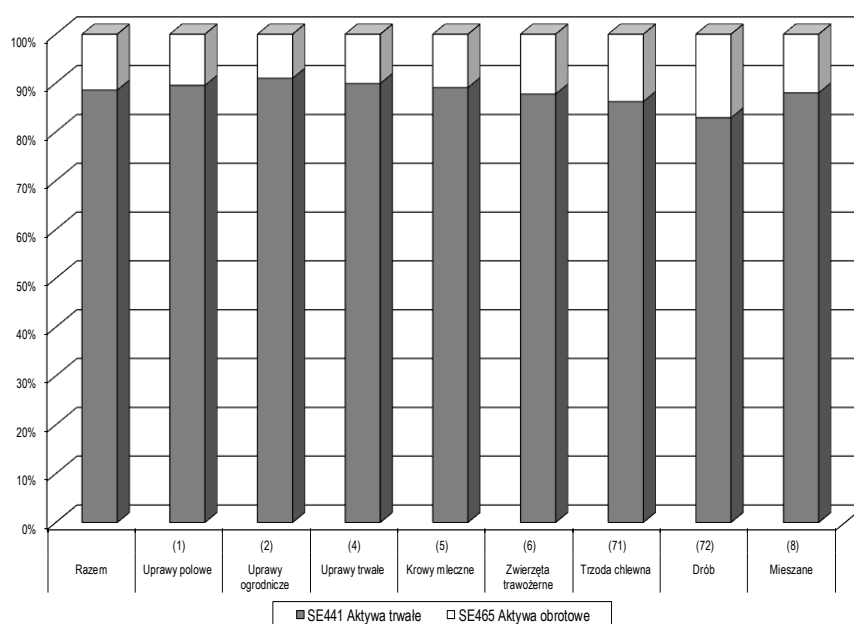
Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Struktura aktywów informuje o sposobie zaangażowania kapitału w gospodarstwie rolnym, tym samym obrazuje jego potencjalną płynność finansową. Im wyższy jest udział środków trwałych tym niższa jest płynność finansowa gospodarstwa. Gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych (przeciętnie ok. 90%), a różnice pomiędzy poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 2.1-27). Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki urządzenia gospodarstw rolnych,

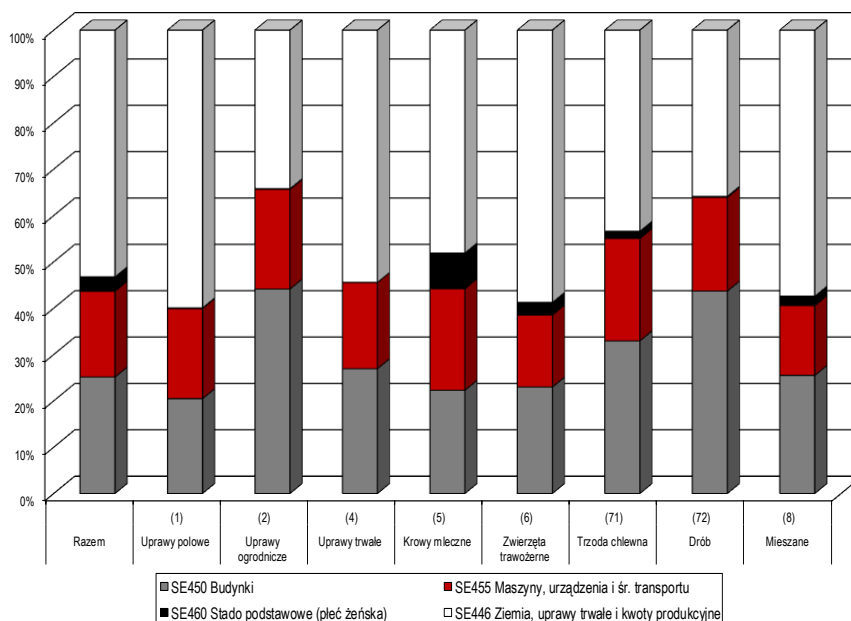
w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Warto przy tym przypomnieć, że od 2009 roku ziemia w Polskim FADN wyceniana jest na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, za którą byłby skłonny kupić własną ziemię. Na skutek tego wartość ziemi wykazywanej w bilansie jest znacznie wyższa niż w latach poprzednich. Wyższym niż przeciętnie udziałem środków trwałych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach polowych (typ 1), w uprawach ogrodniczych (typ 2), w uprawach trwałych (typ 4) i w gospodarstwach mlecznych (typ 5).

Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

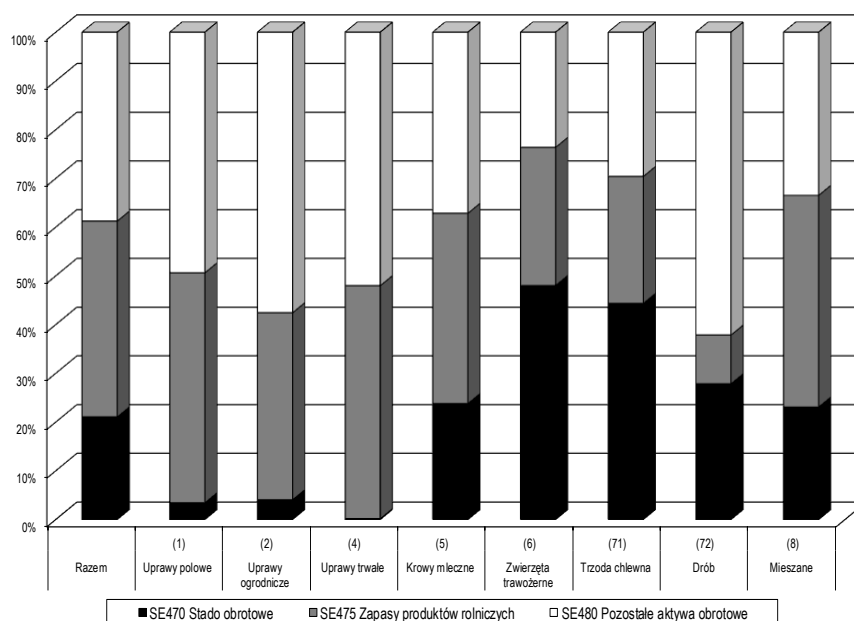
Zmiana zasad wyceny ziemi wpłynęła także na strukturę środków trwałych. W strukturze aktywów trwałych, w większości typów rolniczych dominowała wartość ziemi. Inaczej jest w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach ogrodniczych oraz w chowie drobiu, w których budynki i budowle, stanowiące głównie ostonę dla uprawianych roślin i chowanych zwierząt, decydują o możliwościach produkcyjnych (patrz: Wykres 2.1-28). Również stosunkowo dużym udziałem budynków i budowli charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej. Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych. W typach ukierunkowanych na chów bydła (typy 5 i 6) wyraźnie większą część środków trwałych, w porównaniu do pozostałych typów gospodarstw o profilu zwierzęcym, stanowiły zwierzęta stada podstawowego, chociaż ich udział nie przekraczał kilku procent.

Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

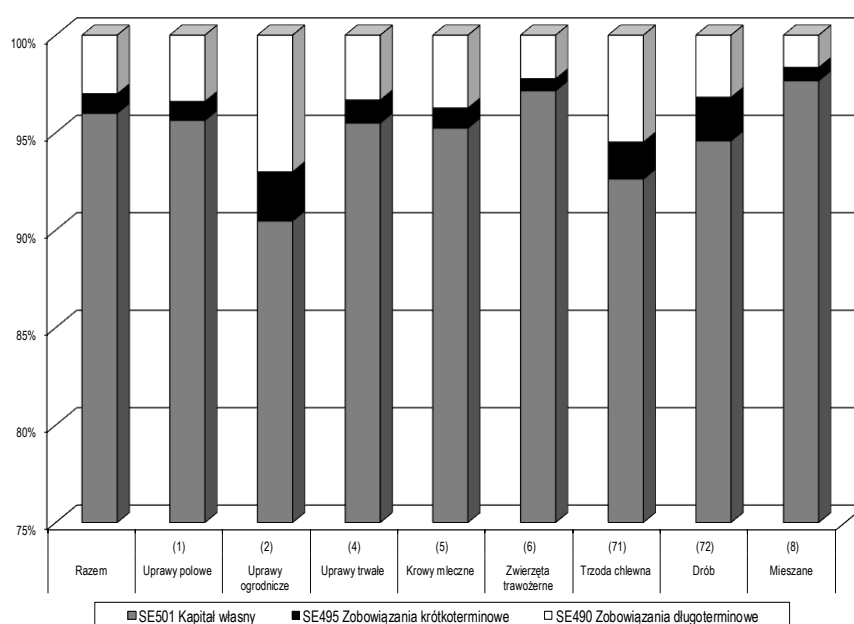
Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29). Przeciętnie w gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie większą część aktywów obrotowych stanowiły zapasy wytworzonych produktów (40%). W gospodarstwach drobiarskich i ogrodniczych wyraźnie dominowały pozostałe środki obrotowe, głównie zapasy środków do produkcji. Wyrównany udział zapasów i pozostałych środków obrotowych zaobserwowano w przypadku upraw polowych oraz gospodarstw nastawionych na chów trzody chlewnej. Gospodarstwa ukierunkowane na chów zwierząt trawożernych oraz gospodarstwa trzodowe wyróżniały się największym udziałem zwierząt stada obrotowego. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że w strukturze aktywów obrotowych praktycznie nie występują środki pieniężne. Zgodnie z zasadami ewidencji w Polskim FADN przyjmuje się, że oszczędności stanowią majątek osobisty rolnika i jego rodziny, a w bilansie wykazywana jest co najwyżej kwota środków pieniężnych niezbędna do bieżącego prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W pasywach wszystkich typów rolniczych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie dominował kapitał własny (patrz: Wykres 2.1-30). Gospodarstwa te charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. W zależności od typu rolniczego poziom zadłużenia wynosił zaledwie od około 2% (gospodarstwa mieszane) do 10% (uprawy ogrodnicze). W kapitale obcym wszystkich typów gospodarstw dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest bardziej korzystną częścią zadłużenia, gdyż nie musi być w całości spłacone w danym roku.

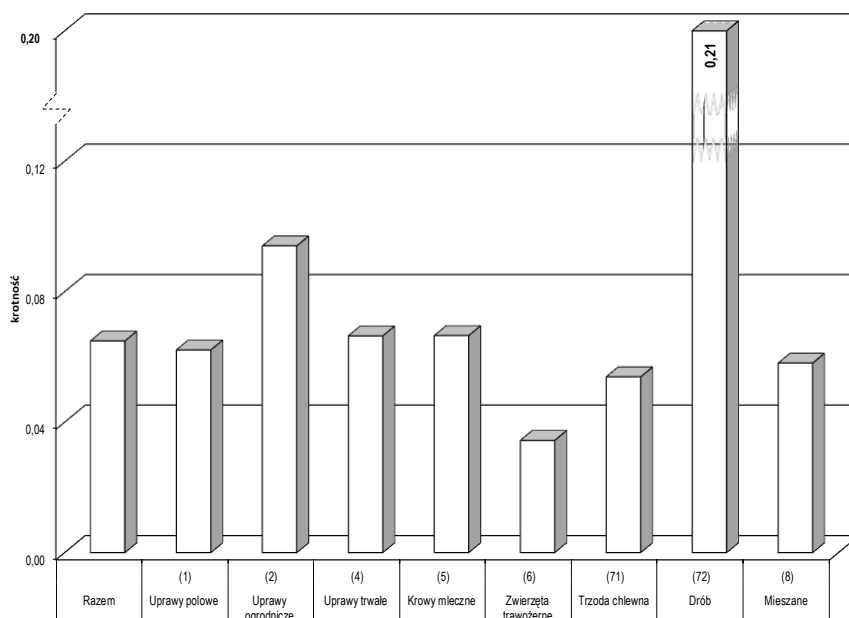
Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Analiza aktywów i pasywów oraz ich struktura pozwala określić kapitał pracujący gospodarstwa rolnego (kapitał obrotowy netto), który jest narzędziem oceny płynności podmiotu. Mówi on o tym, jaka część aktywów obrotowych zostaje po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych albo - wychodząc od kapitału - jaka część kapitału stałego (kapitał własny i zobowiązania długoterminowe) przekracza majątek trwały i finansuje majątek obrotowy. Dodatni kapitał pracujący w gospodarstwach wszystkich typów rolniczych pozwala wnioskować, że gospodarstwa te były bezpieczne w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Najwyższy kapitał pracujący odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu, natomiast najniższy - w gospodarstwach ogrodniczych (prawie siedmiokrotnie niższy niż w gospodarstwach drobiarskich).

Przepływy pieniężne (2)⁸ przedstawiają nadwyżkę finansową, która zostaje - po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i obsłużeniu zadłużenia - do dyspozycji rolnika. Zgromadzone w ten sposób oszczędności pozwalają sfinansować w przyszłości inwestycje odtworzeniowe czy rozwojowe (Wykres 2.1-31). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje efektywność środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższą efektywność wykazały gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, a najniższą nastawione na chów zwierząt trawożernych. Niższą efektywność niż przeciętna osiągnęły gospodarstwa trzodowe.

Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

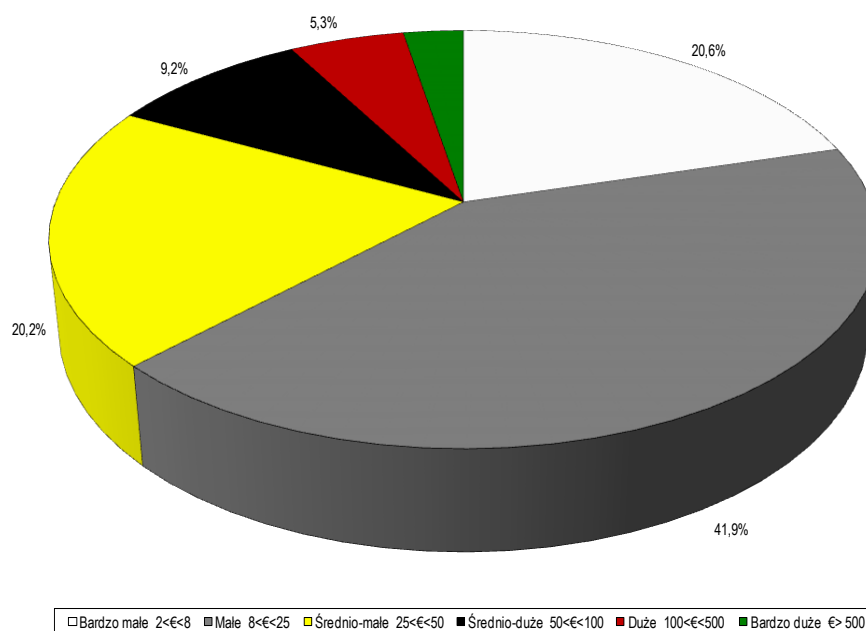
⁸ Przepływ pieniężny (2) (SE530) -ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: Przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku - stan zobowiązań na początek roku.

2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

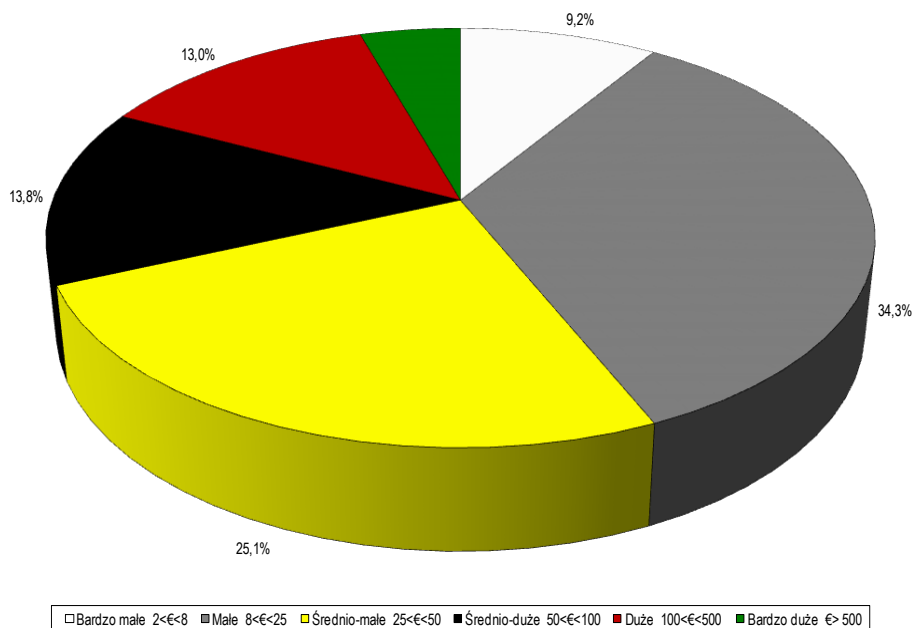
Biorąc pod uwagę zasoby ziemi rolnej użytkowane przez gospodarstwa z poszczególnych klas wielkości ekonomicznej, najbardziej istotną grupą w zestawieniu były gospodarstwa małe generujące od 8 tys. do 25 tys. euro wartości SO, które zajmowały prawie 42% obszaru użytków. Liczne grupy (po około 20%) stanowiły również gospodarstwa bardzo małe (od 2 tys. do 8 tys. euro) oraz średnio-małe (od 25 tys. do 50 tys. euro). Udział pozostałych trzech klas (powyżej 50 tys. euro) wyniósł łącznie ponad 17% (patrz: Wykres 2.2-1).

Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

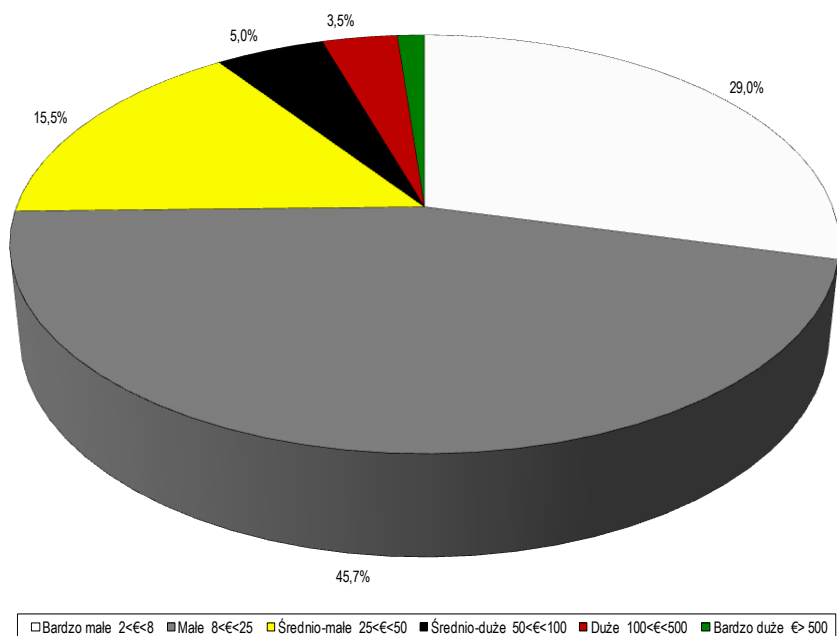

Rozkład pogłowia zwierząt wyrażony w jednostkach przeliczeniowych LU wskazuje na zdecydowaną przewagę gospodarstw z grupy małych (bardzo małych, małych i średnio-małych; do 50 tys. euro), w których skoncentrowane było prawie 69% pogłowia (patrz: Wykres 2.2-2).

Wykres 2.2-2 Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

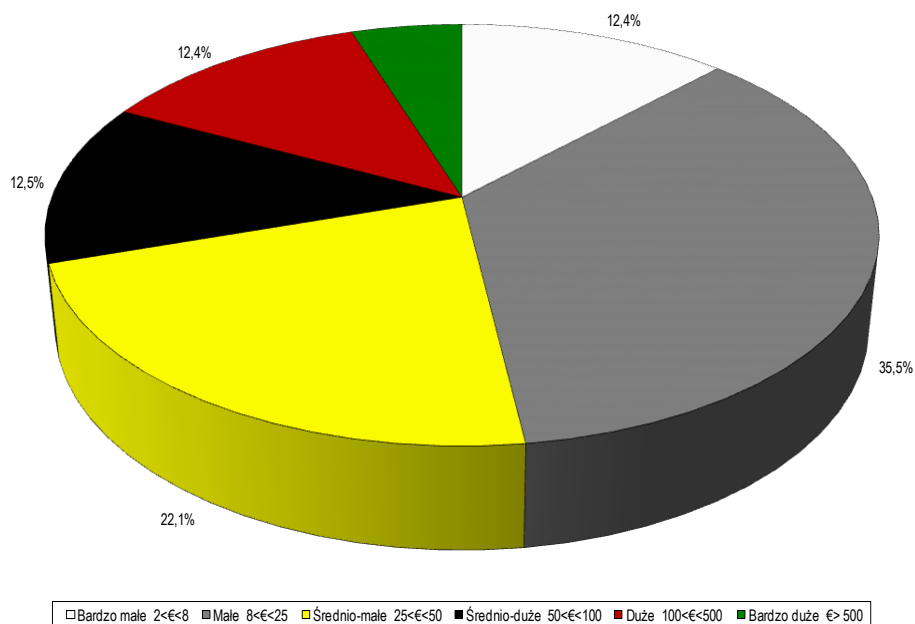

W przypadku rozkładu nakładów pracy określonych w AWU dominowały także gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro (czyli z grupy małych), które angażowały ponad 90% ogółu nakładów (patrz: Wykres 2.2-3).

Biorąc pod uwagę udział poszczególnych grup gospodarstw w wytwarzaniu Standardowej Produkcji (SO), na czoło wysunęły się gospodarstwa małe. Przy znacznym udziale w ogólnej

liczbie gospodarstw wytwarzały one około 36% SO. Relatywnie znaczny był również udział gospodarstw średnio-małych (22%). Gospodarstwa bardzo małe, średnio-duże i duże w równym stopniu generowały wartość Standardowej Produkcji (po około 12%) - patrz: Wykres 2.2-4.

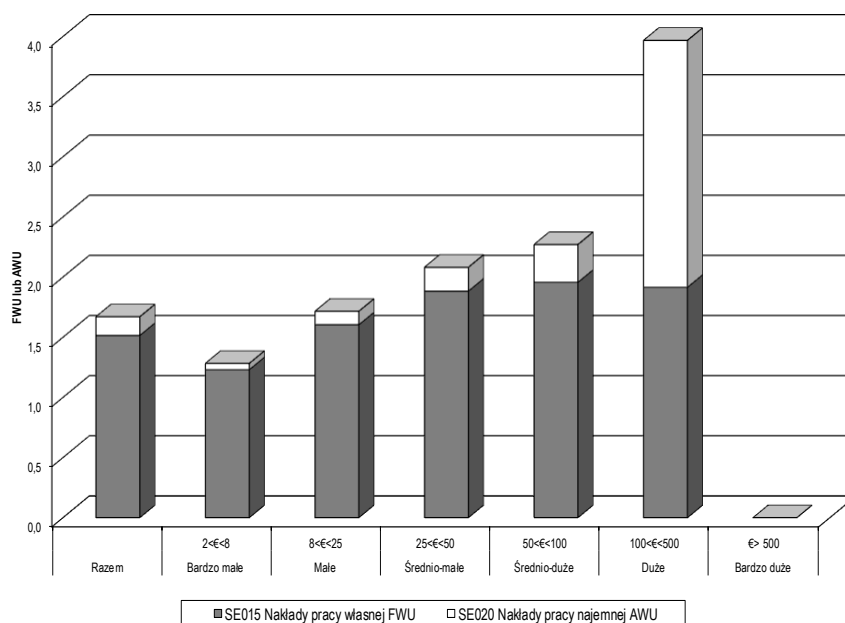
Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Prawie wszystkie gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie (oprócz gospodarstw dużych - od 100 tys. do 500 tys. euro) opierały się prawie wyłącznie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych własną siłą roboczą wykorzystywano prawie na równi z pracą najemną (patrz: Wykres 2.2-5). Można zatem stwierdzić, że gros gospodarstw o wielkości ekonomicznej do poniżej 100 tys. euro to gospodarstwa rodzinne bazujące głównie na pracy własnej.

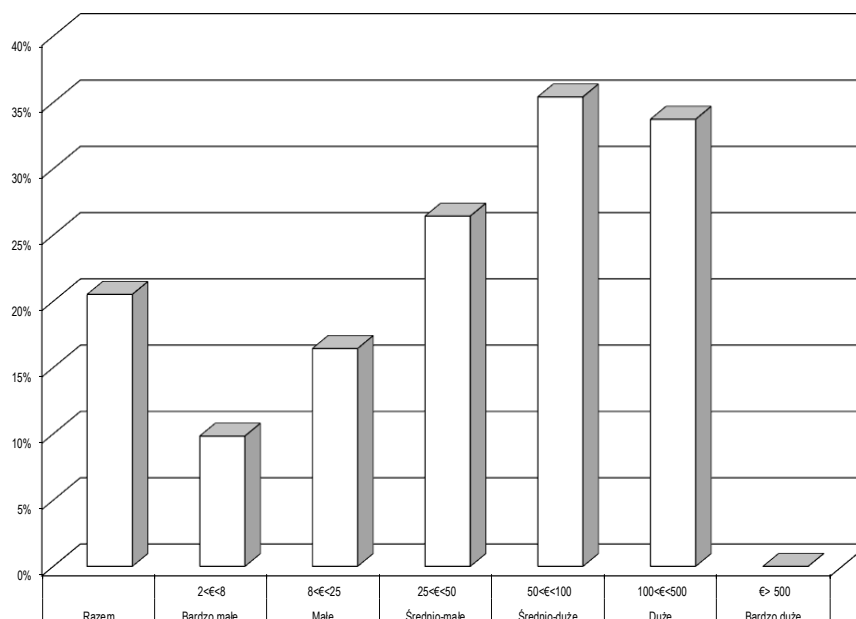
Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie odnotowano, że wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej powiększała się ich średnia powierzchnia użytków rolnych. Ten sam fakt dotyczył ziemi dodzierżawionej⁹ (za wyjątkiem gospodarstw dużych). Z analizy struktury własnościowej użytków rolnych wynika, że zdecydowana większość rolników prowadziła produkcję rolną na gruntach własnych. Udział gruntów dodzierżawionych, średnio w analizowanych gospodarstwach wynosił ponad 20% ogółu użytkowanej powierzchni. Jedynie w gospodarstwach średnio-dużych i dużych (powyżej 50 tys. euro) udział dzierżawy był znaczący i wyniósł 34-35%. W gospodarstwach najmniejszych (od 2 tys. do 8 tys. euro) było to niewiele około 10% (patrz: Wykres 2.2-6).

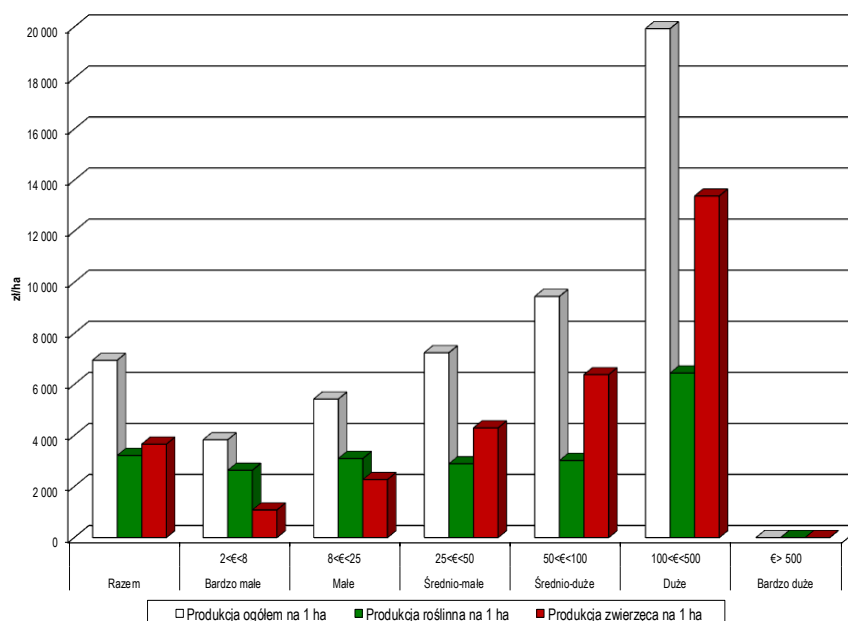
⁹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 2.2-6 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

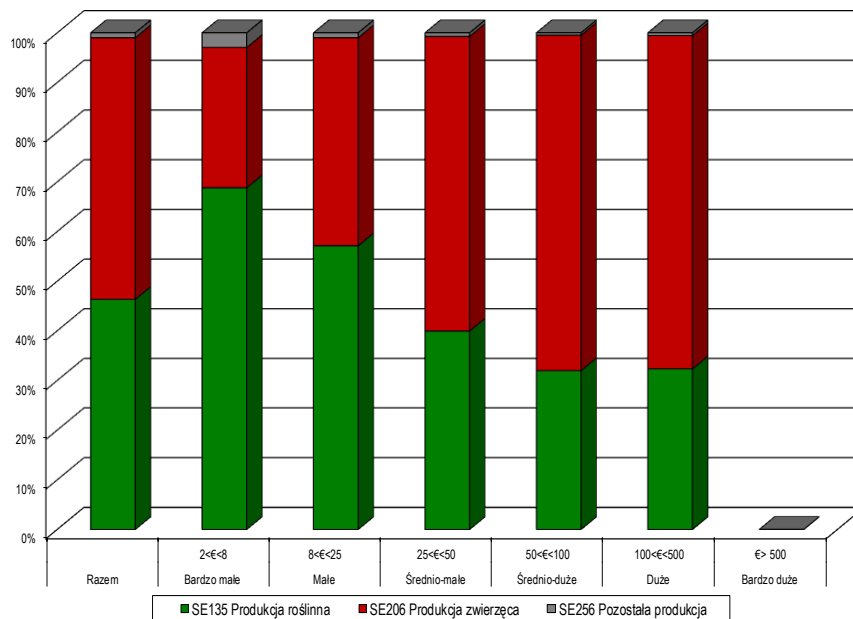
Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-7) wzrastała dość równomiernie wraz z wielkością ekonomiczną. Podobną tendencję zaobserwowano w przypadku produkcji zwierzęcej. W odniesieniu do produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych zbliżoną produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa małe, średnio-małe i średnio-duże (od 2 910 zł do 3 038 zł/ha). Ale i w tym przypadku najwyższą produktywność ziemi wykazały gospodarstwa duże.

Wykres 2.2-7 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

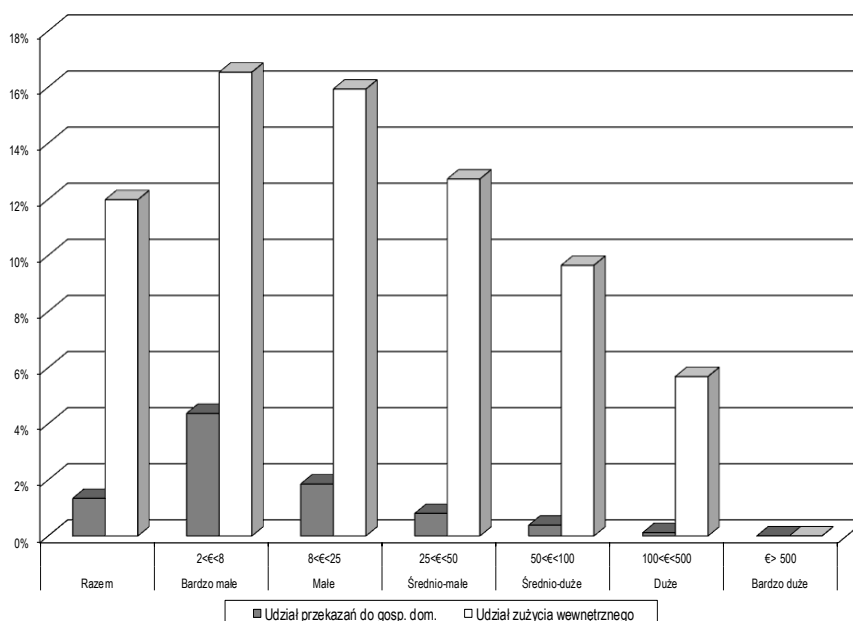

Analizując strukturę produkcji ogółem w gospodarstwach Mazowsza i Podlasia widoczna była wartościowa przewaga produkcji roślinnej nad zwierzęcą w klasach wielkości ekonomicznej od 2 do 25 tys. euro SO. W klasach wyższych produkcja zwierzęca dominowała nad roślinną, osiągając udział 59% w gospodarstwach średnio-małych oraz wyrównany udział 67% w gospodarstwach średnio-dużych i dużych. Skala pozostałej produkcji była bardzo mała i maksymalny jej udział wyniósł prawie 3% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 2.2-8).

Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

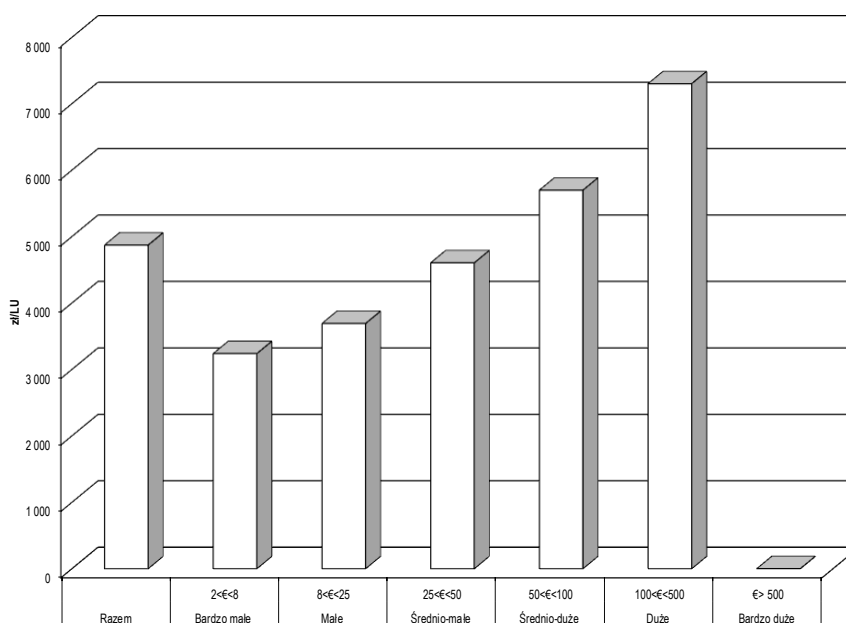
Wykres 2.2-9 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, wartość przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego traciła na znaczeniu, nie przekraczając 1% produkcji ogółem w gospodarstwach średnio-małych, średnio-dużych i dużych. Również zużycie wewnętrzne było coraz niższe - w gospodarstwach bardzo małych było najwyższe i osiągnęło powyżej 16% całości produkcji (patrz: Wykres 2.2-9).

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rosła dość równomiernie wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU, osiągając w przypadku gospodarstw dużych poziom najwyższy (ok. 7 300 zł). W gospodarstwach tych produktywność zwierząt była ponad dwukrotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłowia jak i jakością zwierząt (patrz: Wykres 2.2-10).

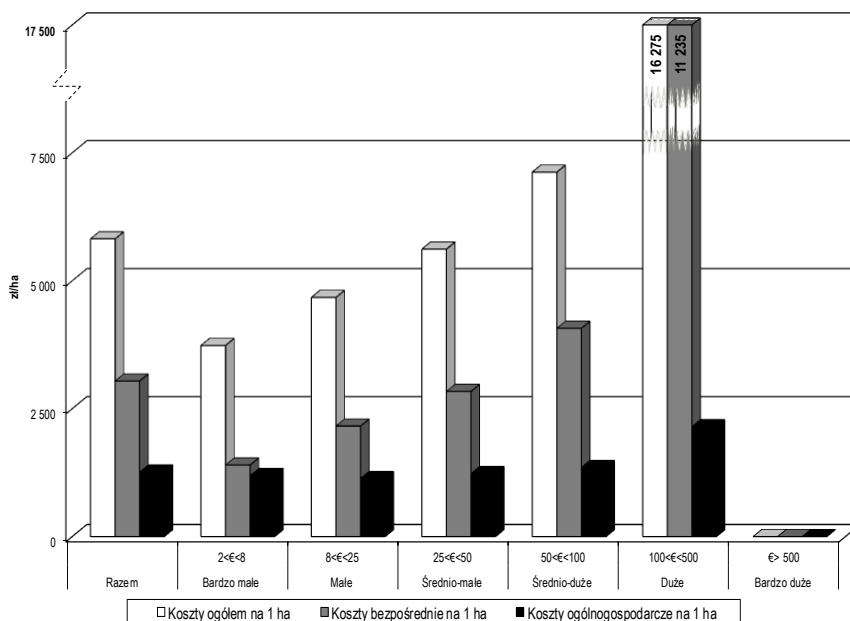
Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

Intensywność produkcji, mierzona poziomem kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-11), zwiększała się równomiernie wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro. Podobnie zachowywały się koszty bezpośrednie. W gospodarstwach dużych natomiast obie kategorie kosztowe przyjęły wartości ok. dwukrotnie wyższe niż w przypadku gospodarstw średnio-dużych. Należy zauważyć, że ponoszone wyższe koszty ogółem na jednostkę powierzchni przełożyły się na wzrost wartości produkcji z tej jednostki (patrz: Wykres 2.2-7).

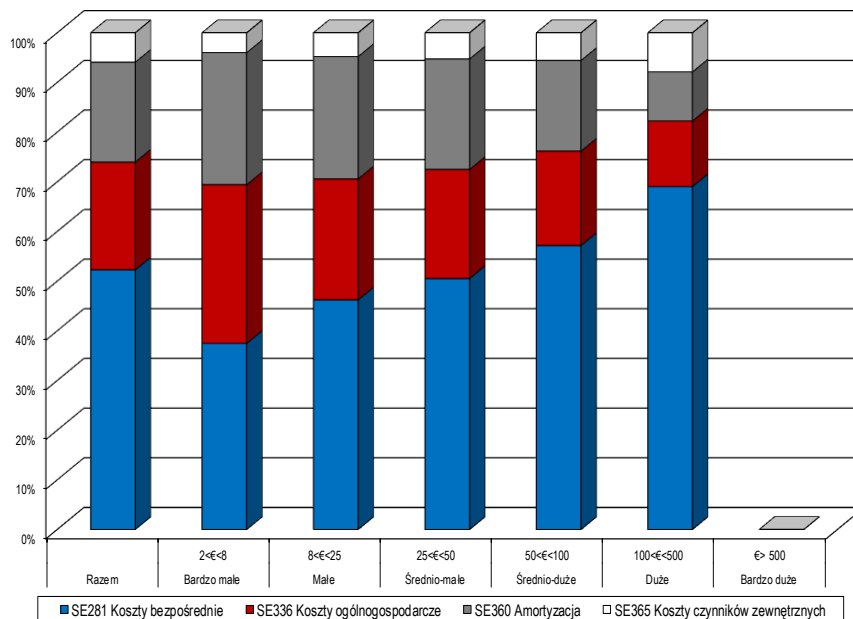
Koszty ogólnogospodarcze kształtowały się na podobnym poziomie prawie we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej. Jedynie gospodarstwa duże uplasowały się pod tym względem powyżej średniej określonej dla ogółu gospodarstw Mazowsza i Podlasia (patrz: Wykres 2.2-11). Należy to wiązać głównie z wysokim udziałem kosztów energii elektrycznej i paliw w tych gospodarstwach.

Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

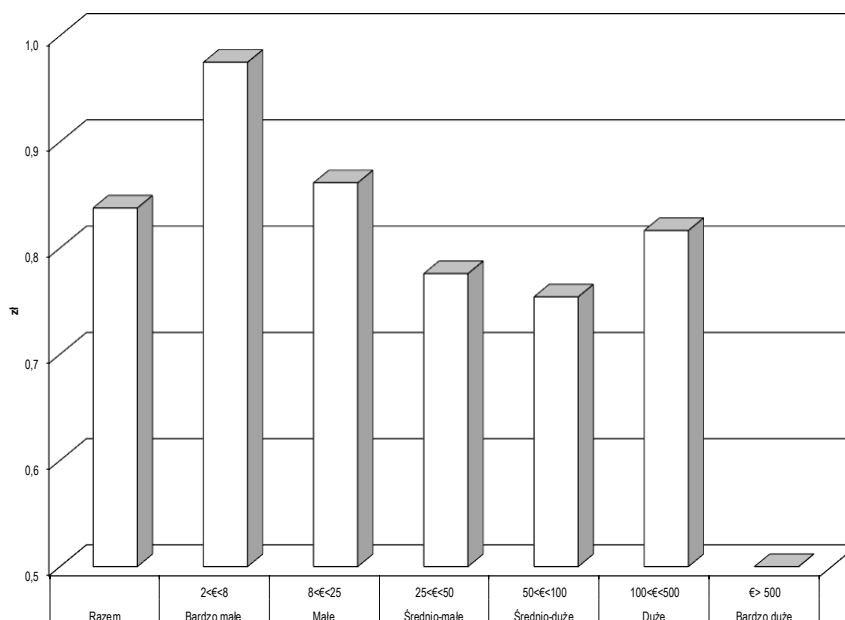
Analizując strukturę kosztów ogółem zauważono, że udział kosztów bezpośrednich zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (wynosił on od 37% do 69%). Również koszty czynników zewnętrznych rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Należy tu przypomnieć, że gospodarstwa duże angażowały zdecydowanie więcej ziemi rodzimowłosej i nakładów pracy najmniejszej, ponadto były bardziej skłonne do zadłużania się związanego z prowadzonymi inwestycjami. Odwrotna niż przy kosztach czynników zewnętrznych zależność wystąpiła w przypadku amortyzacji, której udział w kosztach ogółem malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanego programu produkcji rolnej (patrz: Wykres 2.2-12).

Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

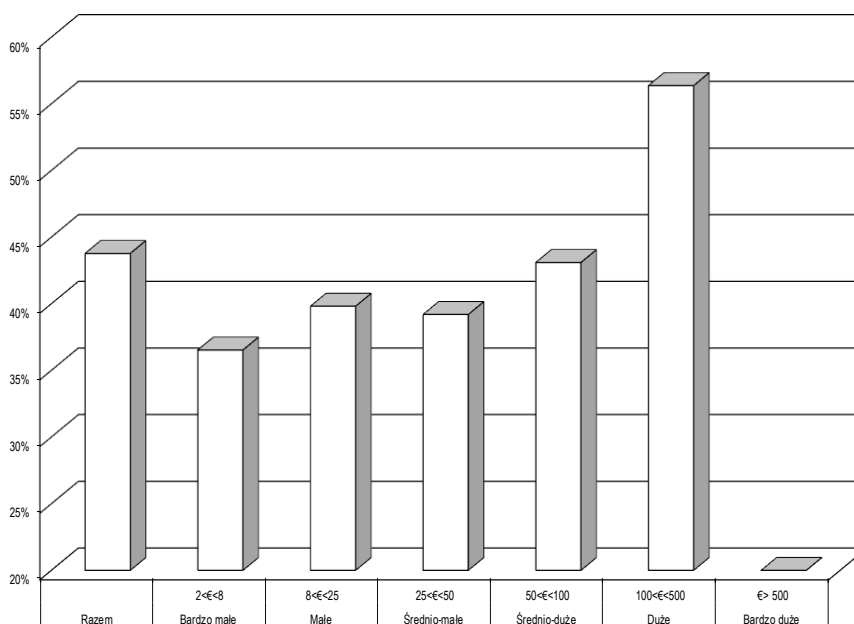
Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro). W pozostałych grupach gospodarstw koszt pochłonął od 75% do 86% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.2-13).

Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej mniejszej niż 100 tys. euro relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem nie wykazywała znaczącego zróżnicowania wraz ze zwiększającą się siłą ekonomiczną gospodarstw. W opisanej powyżej zbiorowości koszty bezpośrednie stanowiły od 37% do 43% produkcji ogółem. Jedynie w grupie gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) relacja ta wyniosła ponad 56% (patrz: Wykres 2.2-14).

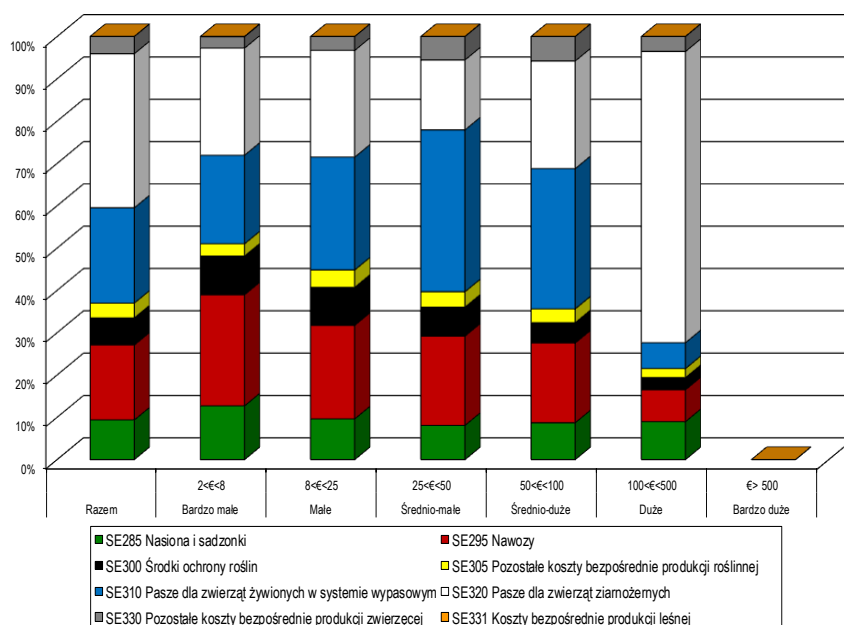
Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych (od 8 tys. do 100 tys. euro SO) najważniejszą pozycję stanowił koszt pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym (patrz: Wykres 2.2-15). W gospodarstwach dużych zdecydowanie dominujący był koszt pasz dla zwierząt ziarnożernych. Miało to związek z udziałem pogłównia tych zwierząt.

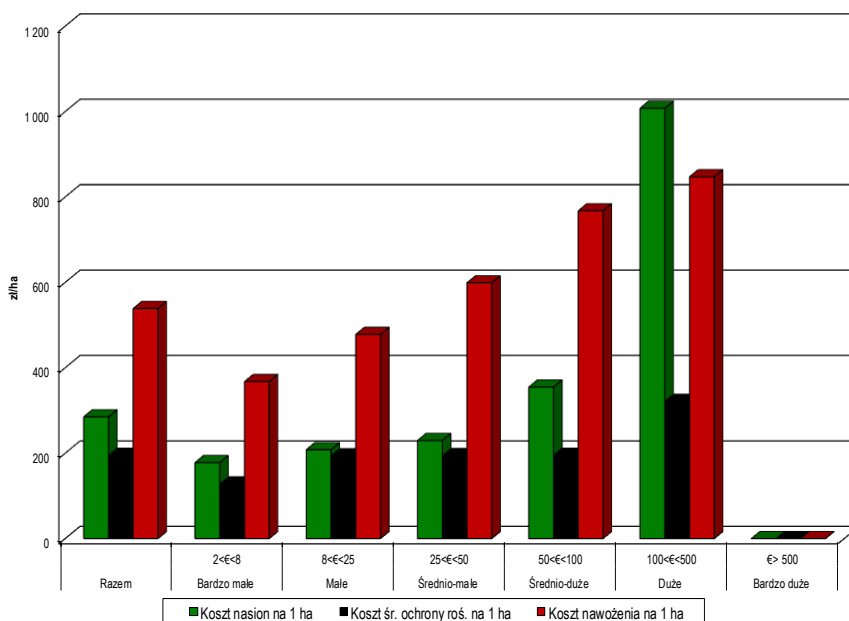
Udział kosztu nawozów był najwyższy w gospodarstwach najstarszych ekonomicznie (ponad 26%) i obniżał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, stanowiąc jedynie 8% kosztów bezpośrednich w gospodarstwach dużych. Tendencję malejącą wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw zauważono także w przypadku kosztu środków ochrony roślin.

W gospodarstwach najstarszych ekonomicznie najwyższy był udział kosztu nasion i sadzonek (13%). W pozostałych klasach wielkości ekonomicznej był on nieco niższy (od 8% do 10%).

Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

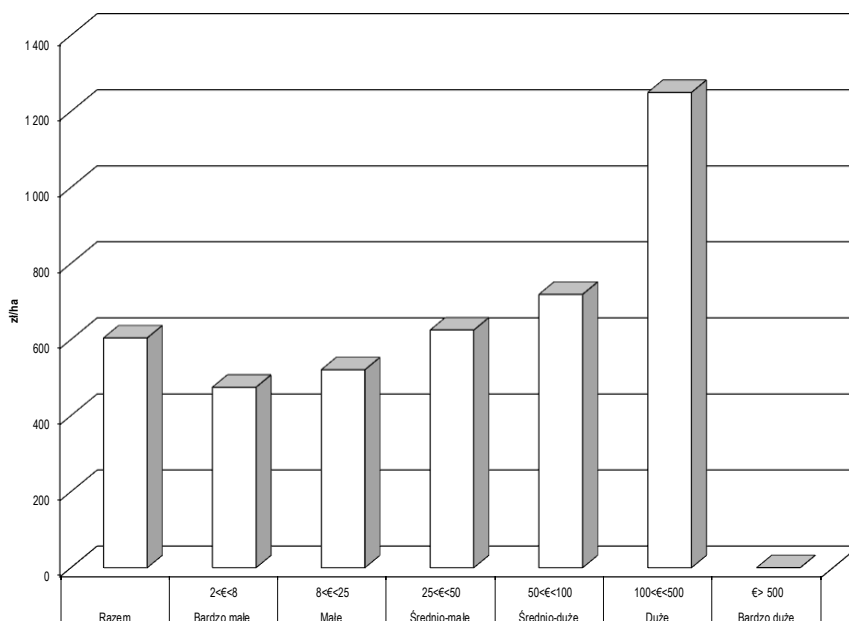
W rozpatrywanych gospodarstwach koszty nasion, nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych rosły wraz ze zwiększaniem się wielkości ekonomicznej gospodarstwa (patrz: Wykres 2.2-16). Koszty nawożenia 1 ha kształtowały się w granicach od 368 zł w gospodarstwach bardzo małych do 847 zł w gospodarstwach dużych, a zatem różniły się ponad dwukrotnie. Podobna różnica między skrajnymi klasami wystąpiła w przypadku kosztu środków ochrony roślin. Biorąc pod uwagę koszt nasion rozpiętość ta była już zdecydowanie większa. W gospodarstwach dużych były one ponad 5,5-krotnie wyższe niż w gospodarstwach najmniejszych. Na praktycznie tym samym poziomie kształtował się koszt środków ochrony roślin w gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych (ok. 195 zł/ha).

Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

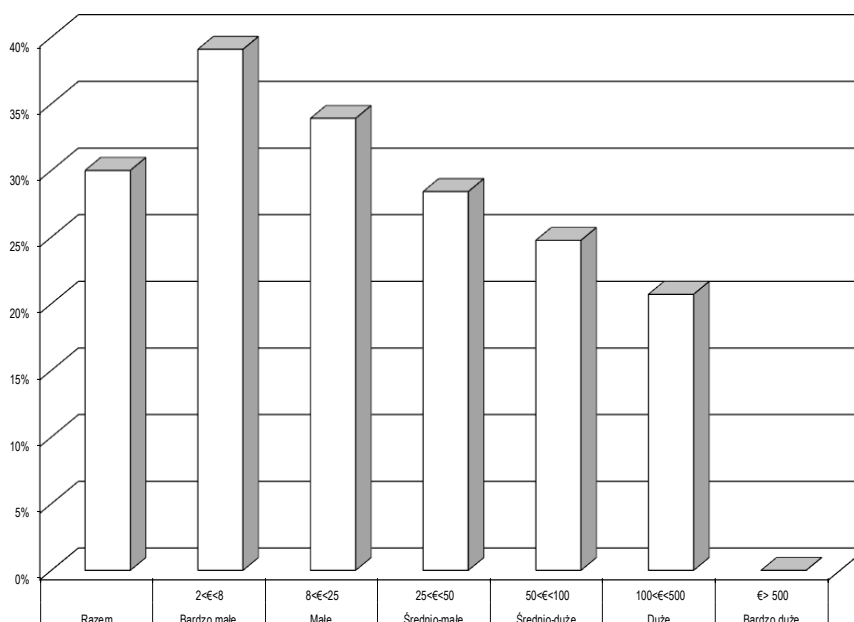
Analogiczny trend dotyczył kosztów energii elektrycznej i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). W tym przypadku koszty te oscylowały pomiędzy 475 zł (gospodarstwa bardzo małe) a 1 250 zł (gospodarstwa duże), co stanowiło ponad 2,5-krotną różnicę między skrajnymi klasami wielkości ekonomicznej

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję równomiernie malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa (od 39% do 21%) - patrz: Wykres 2.2-18.

Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

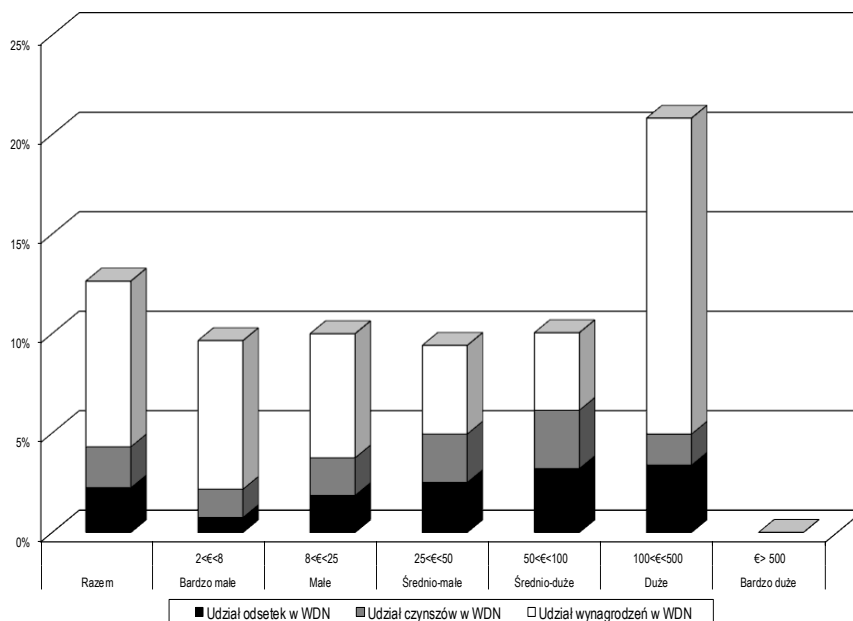

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje, jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów¹⁰.

W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej szczególną uwagę zwracają gospodarstwa duże (od 100 tys. do 500 tys. euro), w których 21% wartości dodanej netto przeznaczone było na pokrycie tych kosztów. Relacja ta była w ich przypadku ponad dwukrotnie większa niż w gospodarstwach z klas do 100 tys. euro. Potwierdza to fakt znacznie bardziej intensywnego wykorzystania przez duże gospodarstwa czynników zewnętrznych, a przede wszystkim pracy najemnej (16% z 21% stanowił udział wynagrodzeń), w mniejszym stopniu kredytów (koszty odsetek) oraz dzierżawy ziemi. Gospodarstwa duże są więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników (patrz: Wykres 2.2-19).

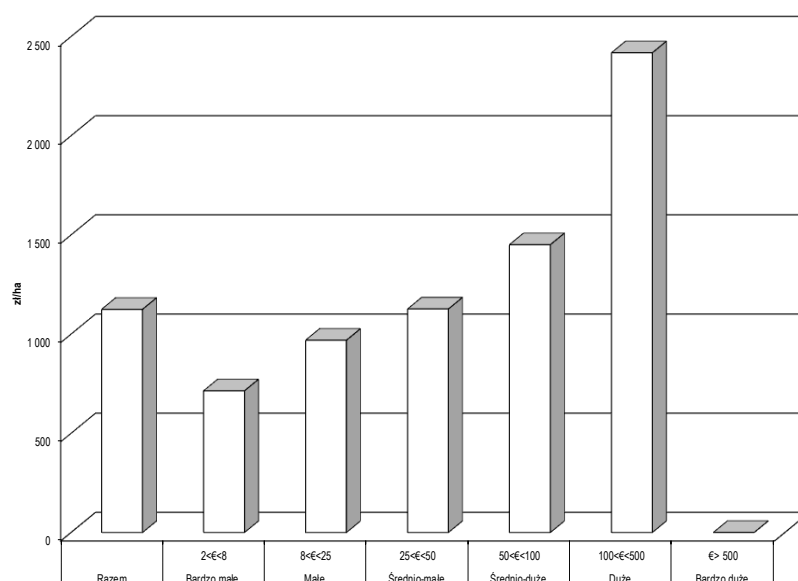
¹⁰ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 2.2-19 **Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej**

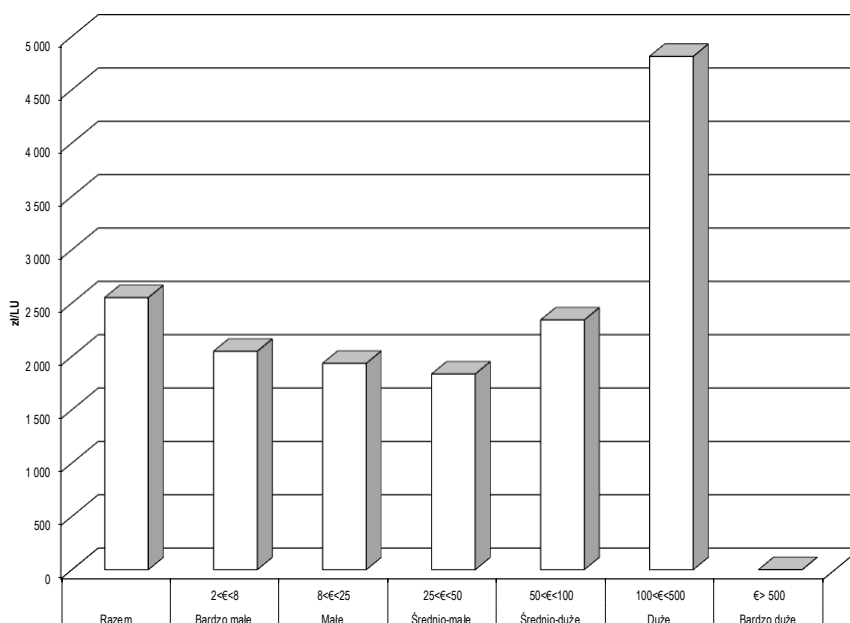
Kosztocłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztocłonność produkcji roślinnej dość równomiernie rosła. W gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) koszty produkcji roślinnej na 1 ha osiągnęły poziom 714 zł, a w gospodarstwach dużych ponad trzykrotnie więcej (2 418 zł). Związane to było niewątpliwie ze stosowanymi technologiami produkcji, ale także większym udziałem wysokonakładowych gospodarstw ogrodniczych w wyższych klasach wielkości ekonomicznej (Wykres 2.2-20).

Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

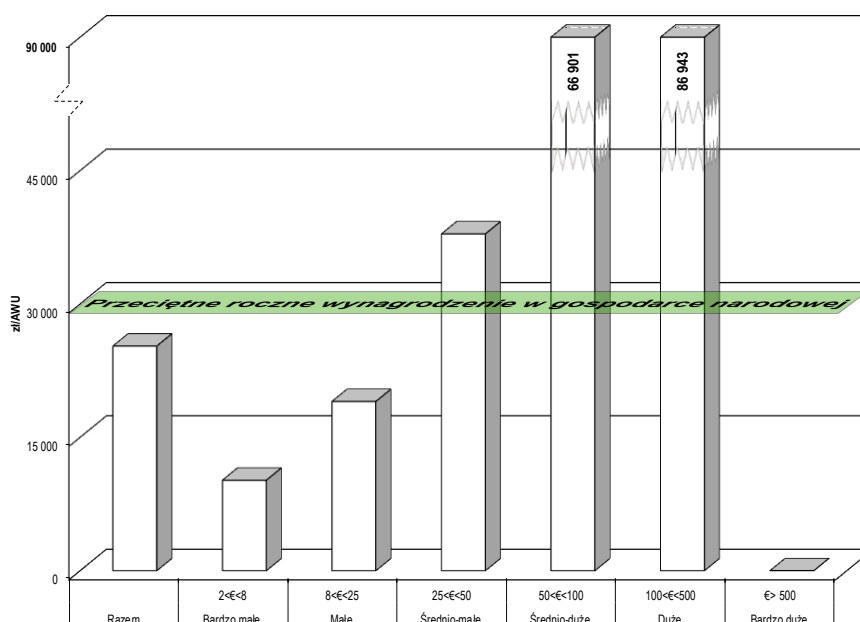
Kosztochłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU jest także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (patrz: Wykres 2.2-21). Jednak w gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych różnice były nieznaczne, a najwyższe koszty poniosły gospodarstwa duże o sile ekonomicznej od 100 tys. do 500 tys. euro SO. Wpłynęło na to zróżnicowanie struktury pogłowia zwierząt oraz system żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne.

Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą stanowiła prawie 85% przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹¹. Wystąpiły jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej. Gospodarstwa o sile ekonomicznej od 25 tys. euro, uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętną płacę netto (w gospodarstwach średnio-dużych i dużych nawet kilkakrotnie). Podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki. Szczególnie dotyczyło to gospodarstw bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), w których wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła niewiele ponad 34% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 2.2-22).

Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

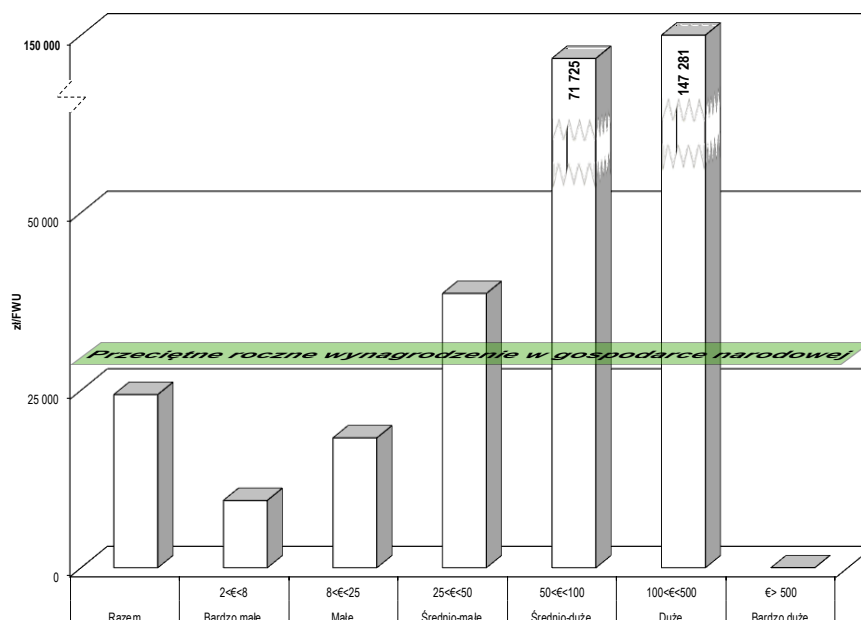

Bardzo podobną sytuację, jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną, można zaobserwować analizując rozkład dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą. Skala dysproporcji była tu zdecydowanie większa, szczególnie w grupie gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo był prawie pięciokrotnie wyższy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.2-23). Należy przypomnieć, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków

¹¹ Patrz: przypis 7, na str. 26.

rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

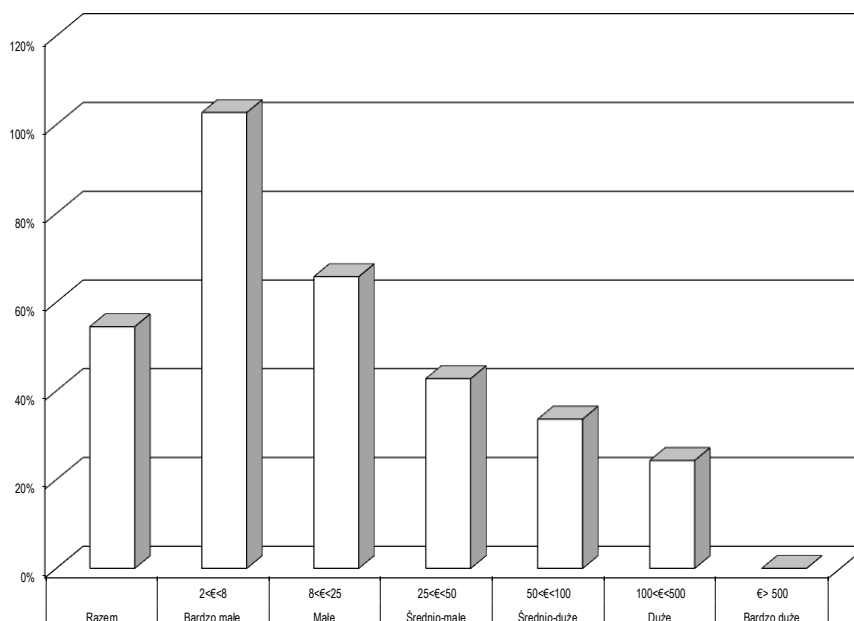
Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

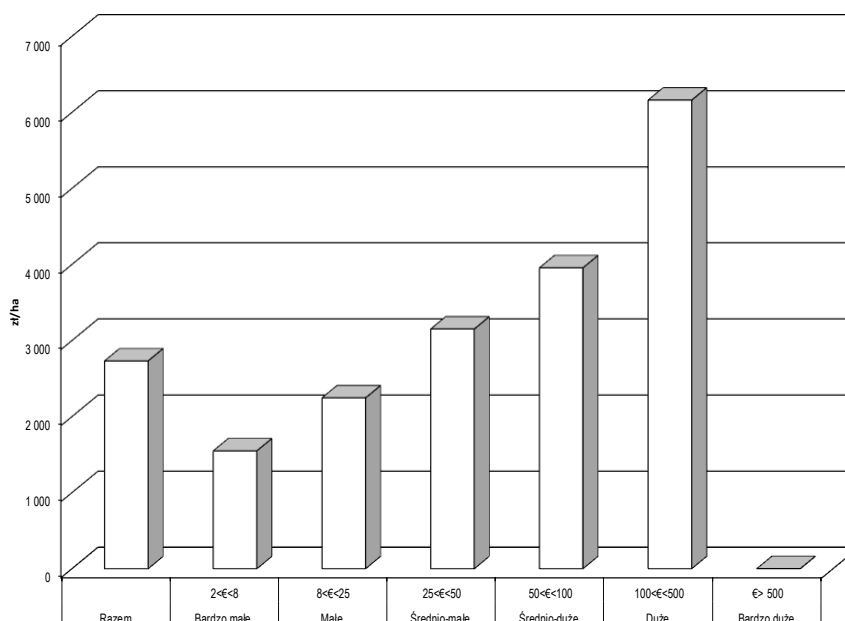
Największe uzależnienie od dopłat do działalności operacyjnej odnotowano w gospodarstwach bardzo małych – od 2 tys. do 8 tys. euro SO (poziom dopłat stanowił tu aż prawie 103% dochodu). Relacja dopłat wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej spadała, osiągając poziom 24% w przypadku gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) - patrz: Wykres 2.2-24.

Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność wykorzystania ziemi w danej grupie gospodarstw. Wartość ta rosła w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw, aby osiągnąć w gospodarstwach dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) poziom ponad 6 160 zł/ha, a zatem ponad dwukrotnie więcej niż średnio w gospodarstwach badanej zbiorowości (patrz: Wykres 2.2-25).

Wykres 2.2-24 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

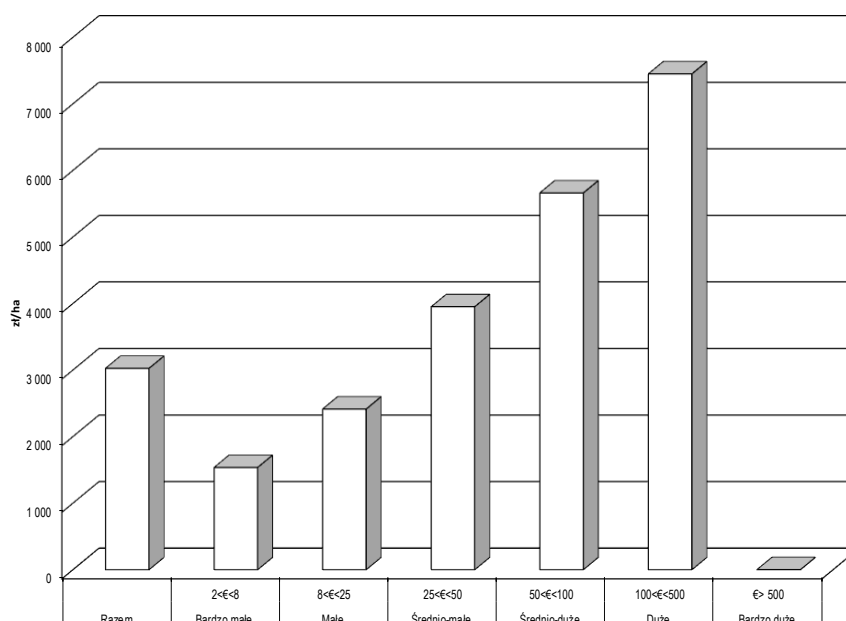

Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

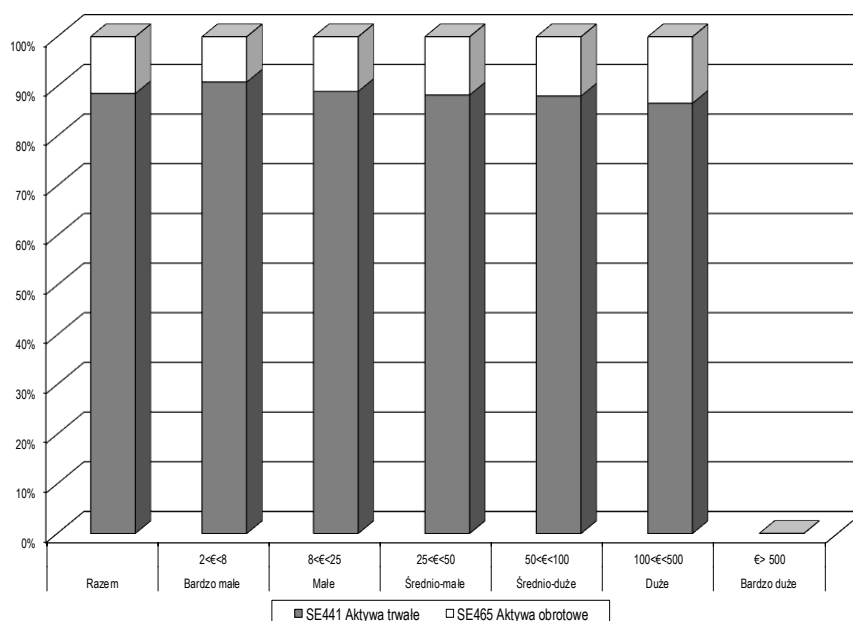
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych powtórzył się schemat widoczny na powyższym wykresie. Najlepszy wynik pod tym względem osiągnęły również gospodarstwa duże - ponad 7,4 tys. zł/ha (patrz: Wykres 2.2-26).

Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Z analizy struktury aktywów wynika, że we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej, aktywa obrotowe nie przekroczyły 15% aktywów ogółem, a zatem gospodarstwa w większości opierały działalność na aktywach trwałych (patrz: Wykres 2.2-27).

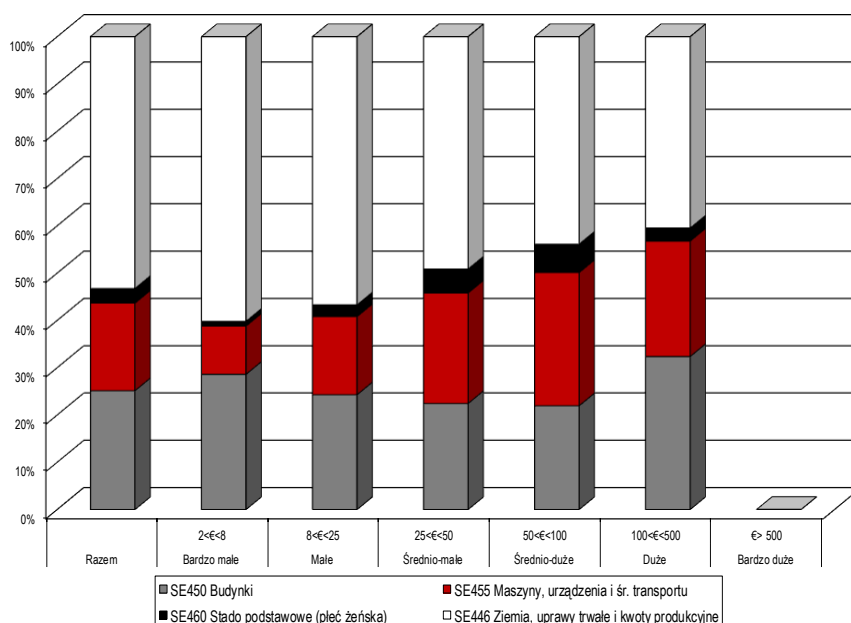
Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

We wszystkich grupach gospodarstw w strukturze aktywów trwałych dominowały ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (patrz: Wykres 2.2-28). Średnio stanowiły one ponad 53%

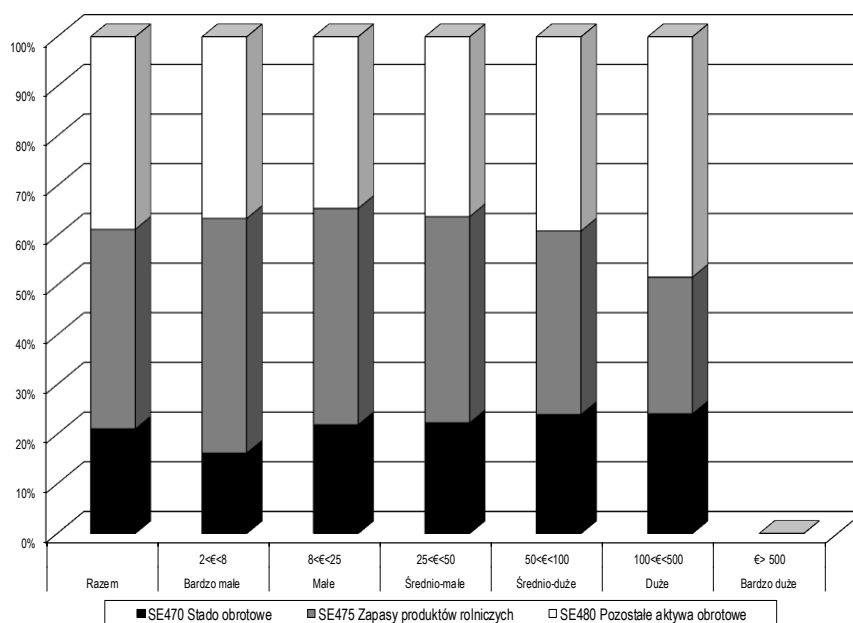
wszystkich aktywów trwałych. Znaczenie ziemi i upraw trwałych malało jednak wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Drugim ważnym składnikiem środków trwałych były budynki i budowle, których udział był największy w gospodarstwach dużych (ponad 32%). Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw o sile ekonomicznej do 100 tys. euro SO (od 10% do 28%), by w gospodarstwach dużych nieco spaść do poziomu 24%. Najmniejszy udział w aktywach trwałych miało stado podstawowe, które w żadnej grupie gospodarstw nie przekroczyło 6%. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże i średnio-małe.

Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

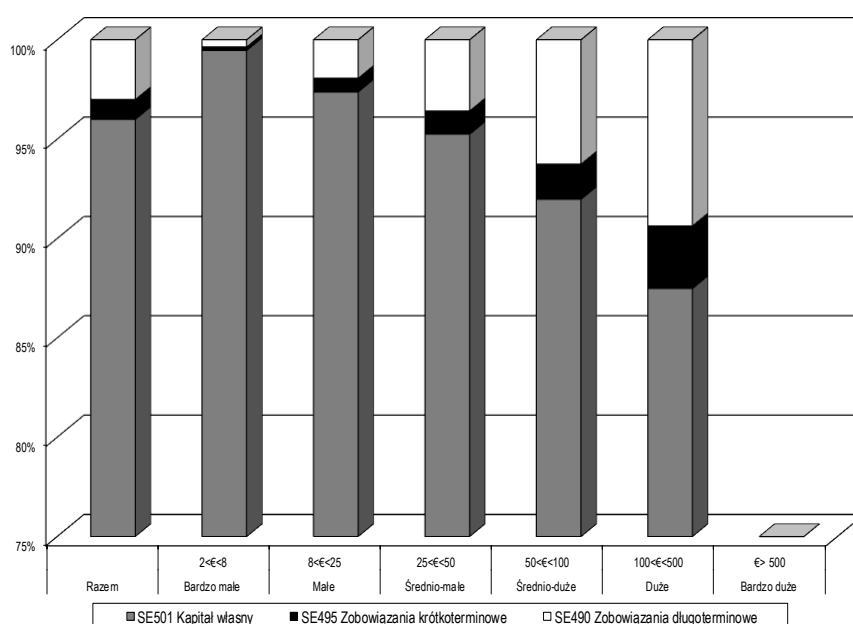
W strukturze aktywów obrotowych w gospodarstwach z grupy małych (do poniżej 50 tys. euro) dominowały zapasy produktów rolniczych, a w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 50 tys. euro - pozostałe aktywa obrotowe (patrz: Wykres 2.2-29). We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej te dwa czynniki stanowiły 76 - 84% aktywów obrotowych. Stado obrotowe stanowiło średnio w zbiorowości gospodarstw około jedną piątą wartości aktywów obrotowych. W poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej było to od 16% (gospodarstwa bardzo małe) do 24% (gospodarstwa duże).

Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

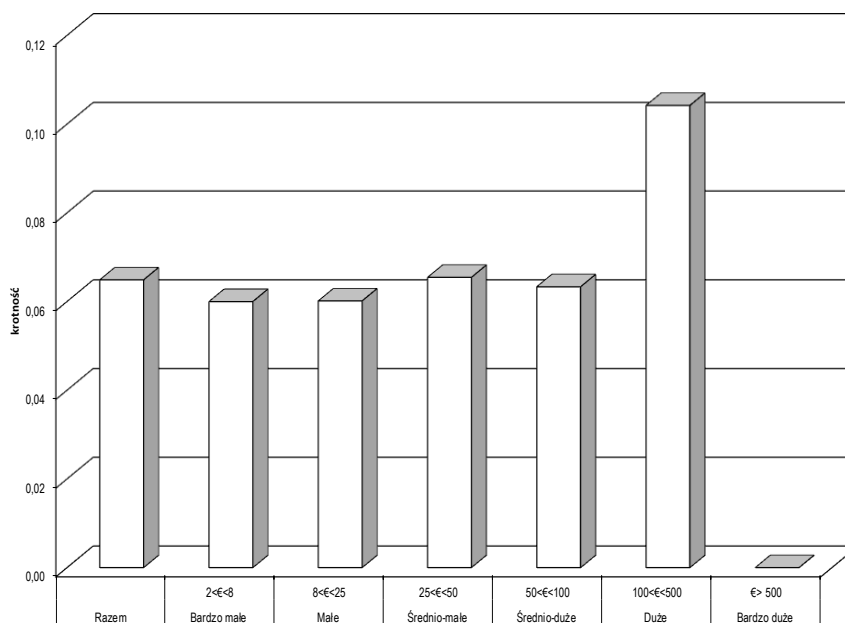
Struktura pasywów wskazuje na zdecydowaną przewagę kapitału własnego we wszystkich grupach gospodarstw (patrz: Wykres 2.2-30). Zauważa się, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zwiększa się udział kredytów w pasywach. Jest to zjawisko normalne, gdyż gospodarstwa większe są bardziej skłonne do finansowania działalności i inwestycji ze źródeł obcych. Zadłużenie gospodarstw dużych (o wielkości ekonomicznej od 100 tys. euro) wynosiło około 13% i przeważały w nim zobowiązania długoterminowe, których wartość była prawie trzykrotnie wyższa od zobowiązań krótkoterminowych.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych podzielonych według klas wielkości ekonomicznej wykazała równomierny wzrost kapitału pracującego wraz ze wzrostem siły ekonomicznej. Różnica w wartości tego kapitału pomiędzy gospodarstwami dużymi i bardzo małymi była aż prawie 10-krotna.

Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-31) był praktycznie na tym samym poziomie w gospodarstwach o sile ekonomicznej do 100 tys. euro SO. W gospodarstwach dużych zwrot ten był najwyższy, co oznacza, że jednostki te charakteryzowały się najwyższą efektywnością środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa.

Wnioski

1. Gospodarstwa regionu Mazowsze i Podlasie stanowiły największą część (45%) ogólnej liczby gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN. W analizowanym regionie dominowały gospodarstwa o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej (ponad 46% gospodarstw) oraz gospodarstwa mleczne (19%). Gospodarstwa obu typów użytkowały najwięcej zasobów ziemi (odpowiednio 41,6% i 25,6%) w porównaniu do innych typów rolniczych. Ponadto, w gospodarstwach tych skoncentrowana była znaczna część pogłównia zwierząt z regionu 795 (w mlecznych - 39%, mieszanych - 34%) oraz nakładów pracy wyrażonych w osobach pełnozatrudnionych (w mlecznych - 21%, mieszanych - ponad 42%). Największy udział w generowaniu Standardowej Produkcji (SO) miały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 32%),

niewiele mniej (ok. 28%) gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych. W analizowanym regionie wystąpił relatywnie wysoki – w stosunku do pozostałych dwóch regionów - odsetek osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach o typie krowy mleczne (21%). Przy czym rolnicy z tych gospodarstw prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej.

2. Ponad 94% towarowych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie to gospodarstwa z grupy małych, a zatem te o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro.
3. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych uzyskały gospodarstwa drobiarskie (12 097 zł) oraz gospodarstwa duże o wielkości ekonomicznej od 100 tys. do 500 tys. euro (6 160 zł). Na przeciwnym biegunie, z wartościami najniższymi, znalazły się gospodarstwa o typie zwierzęta trawożerne (1 053 zł) oraz gospodarstwa bardzo małe - od 2 tys. do 8 tys. euro (ok. 1 549 zł).
4. Spośród analizowanych grup gospodarstw najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny uzyskały gospodarstwa drobiarskie (166 304 zł) i gospodarstwa duże - od 100 tys. do 500 tys. euro (147 281 zł). Natomiast wartość najniższą osiągnęły gospodarstwa trawożerne (11 127 zł) i gospodarstwa bardzo małe - od 2 tys. do 8 tys. euro (9 477 zł). W gospodarstwach pogrupowanych wg typów rolniczych dochód ten nie umożliwił pełnej opłaty pracy własnej rolnika w przypadku gospodarstw mieszanych, specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych, nastawionych na uprawy trwałe oraz na uprawy polowe. Natomiast w gospodarstwach pogrupowanych wg siły ekonomicznej dochód ten nie pokrył w pełni opłaty pracy własnej w przypadku gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 2 tys. do 25 tys. euro.
5. Gospodarstwa o dużej sile ekonomicznej angażowały więcej ziemi dodzierżawionej, zdecydowanie więcej nakładów pracy najemnej, ponadto wykazywały większą aktywność inwestycyjną, co wiązało się z większą odwagą w zaciąganiu kredytów.
6. Gospodarstwa małe i bardzo małe, o mieszanej produkcji (było ich najwięcej), pomimo, że dysponowały największymi zasobami środków do produkcji, okazały się najmniej efektywne. Gdyby nie dopłaty, sytuacja dochodowa gospodarstw bardzo małych mogłaby być bardzo zła. Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych były całkowicie uzależnione od dopłat.
7. Przeciętnie w zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły ponad połowę dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, stanowiły więc istotne źródło dochodu rolników.

8. W gospodarstwach drobiarskich, ogrodniczych, a także nastawionych na uprawy trwałe koszty czynników zewnętrznych były wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Główną przyczyną tego była konieczność zaangażowania pracy najemnej.
9. Zużycie wewnętrzne było wysokie w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt (typy 5, 6, 71) - wynosiło od 13% do ok. 18% produkcji ogółem. Było to związane ze zużyciem dużej ilości pasz. W gospodarstwach mieszanych odnotowano najwyższy poziom zużycia wewnętrznego (20%). Jednak należy dodać, że są to gospodarstwa z dużym udziałem produkcji zwierzęcej.
10. Przekazania do gospodarstwa domowego były na znacznym poziomie w gospodarstwach bardzo małych i małych, czyli tradycyjnych, w których zwykle prowadzona jest mieszana produkcja roślinno-zwierzęca.
11. Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych z regionu Mazowsze i Podlasie wykazała w 2013 roku dodatni kapitał pracujący, co oznacza że w gospodarstwach tych po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych, została pewna część majątku obrotowego. Zatem można wnioskować, że większość gospodarstw była bezpieczna w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ze ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Stopień tego bezpieczeństwa był jednak zróżnicowany w zależności od typu rolniczego i klasy wielkości ekonomicznej.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB